

**UNIVERSITETET
I TROMSØ UiT**

Arkiv til folket

Arkivformidling ved Statsarkivet i Tromsø

Vilde Christoffersen Walsø

DOK-3951

Mastergradsoppgave i dokumentforvaltning

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Institutt for kultur og litteratur

Universitetet i Tromsø

Våren 2014

Innhold

1. Innledning.....	5
1.1. Arkivers funksjon	6
1.2. Begrepsavklaring	7
1.3. Problemstilling.....	12
2. Metode.....	13
3. Praksisperiode ved Statsarkivet i Tromsø	15
4. Litteratur om arkivformidling.....	22
4.1. Skal arkivene drive med formidling?	23
4.1.1. Systemorientert og samfunnsorientert arkivteori	24
4.1.2. Hvorfor drive med arkivformidling?.....	27
4.2. utfordringer med arkivformidling	29
4.2.1. Arkivformidling og historiefremidling	30
4.2.2. Utvelgelse	31
4.3. Formidlingsformer	32
4.3.1. Implisitt fremidling.....	33
4.3.2. Aktiv fremidling	33
4.3.3. Arkivformidling gjennom internett	36
4.4. Kulturdepartementets syn på arkivformidling	40
4.5. Oppsummering av litteraturen.....	44
5. Analyse	45
5.1. Hvorfor fremidle?	45
5.2. Formidlingsformer	51
5.3. Mottagergrupper	58
6. Avslutning.....	62
6.1. Oppsummering	62

6.2.	Konklusjon	64
6.3.	Veien videre	64
7.	Summary	66
8.	Referanseliste	68
8.1.	Litteratur	68
8.2.	Digital litteratur	69
8.3.	Andre ressurser	70

1. Innledning

Arkiv oppstår primært for å fungere som informasjonskilde for arkivskaperen. Når dokumentene ikke lenger brukes til de formålene de ble skapt for, avleveres de til arkivinstitusjoner for at de skal ta hand om dem for ettertiden. Hovedelementene i arbeidet som utføres i arkivinstitusjonene er mottak, deponering og bevaring, tilgjengeliggjøring og formidling. Alderen tilfører ofte arkivmateriale økt dokumentasjonsverdi for andre enn arkivskaperen, og i arkivinstitusjonene kan arkivene få nytt liv som samfunnsmessig dokumentasjon.¹ Hilde Lange og Ulrike Spring hevder i antologien *Formidling for framtida - tanker om arkiv* at de siste tiårene har vært preget av økt interesse for arkivets posisjon i samfunnet. Diskusjoner om arkivenes samfunnsansvar og relevans har ført til økende interesse for formidlingsaktiviteter som et arkivfaglig område.²

Arkivformidling er tema for denne oppgaven. Jeg begynner med en kort presentasjon av utviklingen av de norske arkivenes funksjon, før jeg gjør rede for hvordan deltagerne i debatten om arkivinstitusjoners formidling har definert og beskrevet arkivformidling. På bakgrunn av deres definisjoner, avklarer jeg hva jeg legger i begrepet arkivformidling i denne oppgaven. Deretter presenterer og operasjonaliserer jeg oppgavens problemstilling, og gjør rede for valg av metode og erfaringene fra praksisperioden. I kapitlet «Litteratur om arkivformidling» gir jeg en nøytral oversikt over litteraturen jeg skal bruke i analysen. I analysekapitlet setter jeg erfaringene fra praksisperioden i sammenheng med litteraturen jeg presenterte i det foregående kapitlet. Jeg organiserer analysen og underkapitlene etter oppgavens tre problemstillinger, og sammenfatter i slutten av hvert underkapittel. I siste kapittel oppsummerer jeg funnene fra analysen og konkluderer, før jeg avslutter med å foreslå temaer for videre studier innen arkivformidling.

---

¹ St.meld. nr. 22 (1999-2000): 23

² Lange og Spring, 2013: 8

1.1. Arkivers funksjon

Det var utvidelsen av kongemakten på 1200-tallet som førte til behovet for opprettelsen av et organ for brevskrivning og arkivhold i Norge. Ifølge Gudmund Valderhaug var denne opprettelsen nødvendig for å kontrollere den regionale og lokale statsforvaltningen som ble bygd ut for å sikre dokumentasjonen av kongemaktens rettigheter.³ Disse arkivene inneholdt i hovedsak dokumentasjon av arvefølge, økonomiske transaksjoner og gods- og regaliepolitikk. I sammenheng med styrkingen av kongemakten fram mot eneveldet i 1660 ble det etablert et kongelig embetsverk i regional- og lokalstyringen og en sterkere sentraladministrasjon. Arkivenes funksjoner ble i større grad enn tidligere knyttet til administrative og juridiske oppgaver, samtidig som de ble et viktig grunnlag for administrativ kontinuitet i statsforvaltningen både på landsdekkende og lokalt nivå.

Riksarkivet ble opprettet i 1817 og skulle fungere som Regjeringens arkiv, som først og fremst skulle dekke administrative behov.⁴ Ifølge Torbjörn Kjölstad endret denne oppfatningen seg utover første halvdel av 1800-tallet, og arkivene ble da sett som identitetsbærere og viktige kilder til kunnskap om eldre norsk historie. Valderhaug hevder at overgangen fra vektlegging av administrative formål til forskningsformål kan knyttes til den generelle europeiske utviklingen, der opprettelse av nasjonalstater, arkivinstitusjoner og nasjonsbyggende historieskriving hadde en nær sammenheng.⁵ Historismen var den dominerende retningen på 1800-tallet, og forutsatte at historieforskerne skulle beskrive fortiden slik den «virkelig var», og ikke slik den hadde blitt framstilt i senere perioder. Dette skapte behov for at forskerne fikk tilgang til primærkilder i arkivene, og representerer ifølge Valderhaug en begynnende åpning av arkivene for samfunnet. På dette tidspunktet var arkivene imidlertid bare tilgjengelig for forskere, ikke den øvrige befolkningen. Dette endret seg med Forvaltningsloven av 1967 og Offentlighetsloven av 1970. Disse lovene gav befolkningen rett til innsyn i dokumenter for kontroll av styresmaktene og forvaltningen og rett til partsinnsyn i saker som omhandlet en selv. Dette bidro ifølge Valderhaug til en grunnleggende demokratisering av norske offentlige arkiv. I *Melding til Stortinget 7 (2012-*

---

³ Valderhaug, 2011 a: 22

⁴ Kjölstad, 2012: 194

⁵ Valderhaug, 2011 a: 24-27

2013) Arkiv presenteres arkivene som «vårt felles, kollektive minne som blir forvalta på vegner av samfunnet», og videre uttales det at «[e]it viktig kjennemerke ved eit moderne, demokratisk samfunn er at arkiva er tilgjengelege for innsyn og bruk». ⁶ Arkivinstusjonene har dermed en demokratisk og en administrativ funksjon, i tillegg til at de skal bevare og tilgjengeliggjøre arkivmateriale slik at det kan brukes som kilde til historieforskning.

1.2. Begrepsavklaring

Lange og Spring skriver at formidling i arkivinstusjoner i lang tid innebar at den ansatte ved arkivet fungerte som et bindeledd mellom arkivmateriale og en bruker, ved å tilføre kunnskap om hvordan arkiv brukes. Dette førte til at formidleren ventet på at brukeren selv oppsøkte arkivet. ⁷ Denne oppfatningen har endret seg, og innebærer i dag større oppmerksomhet rettet mot aktiv arkivformidling. Valderhaug hevder at debatten om arkivformidling på begynnelsen av 2000-tallet i stor grad handlet om å klargjøre innholdet i begrepet. ⁸ Deltagerne i debatten har benyttet ulike definisjoner, og for å utarbeide og operasjonalisere en problemstilling knyttet til temaet, er det nødvendig å klargjøre innholdet i formidlingsbegrepet og hva arkivformidling innebærer. Jeg skal her gjøre rede for noen av definisjonene som har blitt brukt på arkivformidling i tiden etter 2000, samtidig som jeg skal klargjøre hvilket innhold jeg legger i formidlingsbegrepet i denne oppgaven.

Valderhaug viser i boken *Fotnote eller tekst? Arkiv og arkivarar i det 21. hundreåret* til tidligere riksarkivar John Herstads definisjon av formidling som «å være mellomledd mellom noe eller noen». Han presenterer også Arne Skivenes sin formidlingsdefinisjon, som er «å være mellommann for, å overføre, å være bindeledd mellom den som har et behov og den/det som kan tilfredsstille det.» ⁹ Valderhaug viser også til et sitat der Skivenes uttaler at arkivarene ofte er nødvendige mellomledd mellom arkivbrukerne og arkivmateriale. Det er arkivarene som finner ut hvilket materiale brukerne trenger, finner det fram og forklarer

---

⁶ Meld. St. 7 (2012–2013): 5

⁷ Lange og Spring, 2013: 10

⁸ Valderhaug, 2011 a: 168

⁹ Valderhaug, 2011 a: 168. Refererer til Herstad, J., 2002. "Arkivverkets formidlingsoppgaver. Valg av strategier og nivåer". I *Norsk arkivforum 17*. Arkivarforeningen, Oslo. Og Skivenes, A., 2006. "Arkiv og samfunn – det som har vært og det som skal bli". I *Arkiv, samhälle och forskning 2006:2*, Svenska arkivsamfundet, Stockholm.

ulike aspekter knyttet til materialet. Skivenes beskriver dette som den egentlige og grunnleggende formen for arkivformidling, og som noe arkivinstitusjonene alltid har drevet med.

Øyvind Ødegaards bruk av begrepet arkivformidling framstår i utgangspunktet som lik Herstad og Skivenes sine definisjoner. I sitt kapittel om formidling i *Privatarkiver. Bevaring og tilgjengeliggjøring* beskriver Ødegaard formidling som en handling der en person informerer en bruker om et arkiv, og tilfører brukeren kunnskap som er viktig for å forstå arkivet. Formidleren fungerer som et bindeledd mellom brukeren og arkivet, stimulerer til interesse for arkivene og gir innsikt som brukeren ikke kan tilegne seg kun ved bruk av arkivmaterialet. Ødegaard omtaler samtidig det han beskriver som utadrettet og aktiv formidling. Han setter denne opp mot passiv formidling, «for eksempel å sitte og vente på besøk og forespørsler eller å lage en arkivkatalog og plassere den i en hylle». ¹⁰ Den aktive formen for formidling innebærer spredning av arkivmateriale, spredning av gjenfinningsmidler og arkivbevisstjøring. Spredning av arkivdokumenter kan bidra til å skape interesse for arkiv hos nye grupper, samtidig som det gjør dokumentene lett tilgjengelig for de spesielt interesserte. Utarbeidelse og formidling av gjenfinningsmidler som arkivkataloger og håndbøker kan fungere som en invitasjon til å bli arkivbruker og gjøre brukerne mest mulig selvhjulpne. Arkivbevisstjøring handler om å gi publikum kjennskap til virksomheten og vise hva slags informasjon som kan bli gjort tilgjengelig i arkivet. Dette foregår gjennom presentasjoner som skal føre til økt interesse for å ta i bruk arkivene. Det er tydelig at Ødegaards oppfatning av arkivformidling favner bredere enn Herstad og Skivenes sine, fordi definisjonen deres kun omfatter det Ødegaard beskriver som passiv formidling. Med framhevingen av de aktive formene for formidling er Ødegaards oppfatning av arkivformidling mer utadrettet og siktet inn mot potensielle nye arkivbrukere.

Lange og Spring beskriver formidling generelt som en kommunikasjonsprosess der formidlingen fungerer som et bindeledd mellom ulike aktører. Denne generelle definisjonen er i overensstemmelse med Herstad og Skivenes sin bruk av formidlingsbegrepet. ¹¹ Lange og Spring tar likevel steget videre fra denne beskrivelsen og trekker inn betydningen av en

---

¹⁰ Ødegaard, 2001: 259

¹¹ Lange og Spring, 2013: 12

rekke aspekter som kan få betydning for formidlingen. Arkivformidleren må forholde seg til hvem mottageren eller mottagerne er, samtidig som formen på det som skal formidles er avgjørende. Det er blant annet viktig å ta hensyn til om det er enkeltdokumenter, hele arkiv eller arkivskaperens hensikter som skal formidles. Forfatterne skriver at det finnes en rekke ulike definisjoner av arkivformidling, i tillegg til den grunnleggende oppfatningen av arkivformidling som en kommunikasjonsprosess. De viser til Bente Jensen og Charlotte S. H. Jensen som i artikkelen *Arkivformidling – arkiver for alle?* legger fram en modell for å klargjøre hvilke begreper de mener beskriver de ulike formene for kommunikasjon knyttet til arkiv og arkivinstitusjoner.

Jensen og Jensen skiller mellom fem former for kommunikasjon av arkivmateriale. Disse avhenger av hvilke forutsetninger brukerne må inneha for å få utbytte av kommunikasjonen, hvilken type materiale som kommuniseres, kommunikasjonens uttrykk og det konkrete målet med kommunikasjonen.¹² Begrepet *stille til rådighet* innebærer å gi brukerne adgang til arkivet og det ubearbeidede materialet. Denne kommunikasjonsformen forutsetter at brukerne innehar uttalt viten og innsikt i arkivdanning og den problemstillingen som skal undersøkes. Målet for denne kommunikasjonsformen er selve bruken av arkivmateriale, og å stille til rådighet betyr i prinsippet bare å gi brukerne fysisk adgang til dokumentene i arkivene.

Tilgjengeliggjøring forutsetter kommunikasjon gjennom trykte og elektroniske registre som arkivkataloger, blant annet med beskrivelse av hva et bestemt arkiv inneholder. I likhet med å stille råmateriale til rådighet, er målet for denne kommunikasjonsformen bruk av arkivmateriale. Det er likevel verdt å merke seg at det er først når brukerne får oversikt over arkivene gjennom slike registre, det er sannsynlig at de benytter seg av dem. Begrepet *veiledning* innebærer at de ansatte i arkivene gjør brukerne i stand til å bruke registrene over arkivmateriale slik at de kan benytte seg av arkivmateriale. Veiledningen får uttrykk i informasjonsskriv, personlig veiledning eller undervisning. Det er en forutsetning at brukeren kan formulere en problemstilling relatert til arkivsamlingene, for at tiltaket skal føre til at brukeren selv benytter seg av arkivmateriale. *Casebasert veiledning* skiller seg fra

---

¹² Jensen og Jensen, 2004: 3-7

veiledningen over ved at den skal inspirere brukerne, samtidig som den informerer om registre og annet som setter brukerne i stand til å bestille arkiv. Jensen og Jensen uttaler at målet med slike tiltak er historisk forståelse og bevissthet, og at casebaserte veiledningsprodukter kan ha det de kaller egentlige formidlingsmessige egenskaper. Egentlig *formidling* beskriver de som formidling av fortellinger om fortiden som kan leses ut fra arkivene. Formidlingen får sitt uttrykk i foredrag, utstillinger, skriftlige framstillinger, film, lyd og opplevels- og opplysningsorienterte aktiviteter. Det historiske innholdet i arkivmaterialet stilles i sentrum og materialet som kommuniseres er dermed bearbeidet og tilrettelagt for brukere. Brukerne trenger ikke å ha noen spesielle forutsetninger for å ha nytte av tiltaket fordi målet ikke er bruk av selve arkivmaterialet. Motivasjonen er historisk forståelse og bevissthet, positiv bevissthet om arkiver og samarbeid mellom arkivet og andre kulturinstitusjoner. Jensen og Jensen hevder altså at det er innholdet i dokumentene og historiene om fortiden som kommuniseres når det er snakk om egentlig formidling. Ved å fokusere på kommunikasjon av innholdet og historiene, blir aspekter som arkivmaterialets kontekst og fysiske egenskaper nedprioritert. Det er dermed mulig at det de beskriver som den egentlige arkivformidlingen i stedet kan betegnes som historieformidling. Jeg vil understreke at historieformidling ikke nødvendigvis er en motsetning til arkivformidling. I noen tilfeller kan historieformidling derimot fungere som et aspekt ved arkivformidlingen. Dette forholdet skal jeg komme tilbake til i kapittelet om litteratur om arkivformidling.

Marit Hosar benytter seg i artikkelen *Arkivformidling – arkiver til alle* av Jensen og Jensens femdelte modell når hun definerer formidling.¹³ Hun skiller mellom tilgjengeliggjøring og formidling av arkivmateriale. Blant annet uttaler hun at å legge arkivdokumenter ut på nett ikke kan kalles arkivformidling, fordi slik tilgjengeliggjøring ikke tilfører brukeren mer informasjon enn det som kan leses ut av dokumentet. Digitalisering og tilgjengeliggjøring på nett beskriver hun i stedet som et redskap i arkivformidlingen. Tilgjengelige arkivkataloger og digitaliserte dokumenter gjør det mulig å utvikle formidlingstiltak ved at materialet settes inn i en kontekst slik at dokumentene forteller historier.

---

¹³ Hosar, 2011

I artikkelen *Hvorfor skal arkivinstitusjoner drive med formidling? – Hva skal arkivinstitusjoner formidle?* bruker Ranveig Gausdal formidlingsbegrepet om publikumsrettede tiltak som faller utenfor arbeid med tilgjengeliggjøring av arkivmateriale.¹⁴ Hun viser til eksempler på formidlingsarbeid som utstillinger, foredrag, undervisning og omvisninger. Formidling beskriver hun som omtrent det samme som «outreach», altså «an organization's involvement with or influence in the community, especially in the context of religion or social welfare».¹⁵ Denne oppfatningen av arkivformidling favner bredere enn definisjonen til Jensen og Jensen, og framhever formidling som utadrettet engasjement og påvirkning. I riksarkivarens *Årsmelding for arkivverket 2012* er det ikke noe klart skille mellom begrepene kommunikasjon og formidling.¹⁶ Det vises til publisering på sosiale medier, bildedelingstjenester, nettsiden Digitalt fortalt og Youtube blant aktivitetene som omtales som nettbasert formidling. Disse tiltakene er i hovedsak innenfor det Jensen og Jensen omtaler som tilgjengeliggjøring og veiledning. I årsmeldingen begrunnes aktiviteten med at «[v]i ønsker at publikum skal ha kjennskap til oss og materialet vi oppbevarer, og vi ønsker å nå nye og andre målgrupper enn dei som tradisjonelt oppsøker arkiva». Denne begrunnelsen kan knyttes til oppfatningen av arkivformidling som «outreach», og riksarkivarens bruk av begrepet formidling er altså i overensstemmelse med Gausdals definisjon.

Leiv Bjelland skriver at arkivformidling er beslektet med, men ikke det samme som tilgjengeliggjøring. I artikkelen *Arkivkvalitet, historiefortelling (og formidling, i teorien) – noen refleksjoner* beskriver han formidling som utvelgelse og eventuelt iscenesettelse av arkivmateriale. Han mener dette innebærer at arkivarer utvelger og aktivt presenterer arkivmateriale.¹⁷ I likhet med riksarkivaren oppfatter han arkivformidling som positivt, fordi det bidrar til at arkivmaterialet blir kjent for et stort publikum. Bjelland uttaler likevel at arkivformidling kan være problematisk ut fra et arkivteoretisk ståsted. Dette skal jeg komme tilbake til i kapittelet om litteratur om arkivformidling.

Jeg mener det er en utbredt enighet blant flertallet av forfatterne om at det er fornuftig å skille mellom tilgjengeliggjøring av arkivmateriale og de aktive tiltakene som har som mål å

---

¹⁴ Gausdal, 2004: 19

¹⁵ Oxford Dictionaries, 2013

¹⁶ Fonnes, 2012: 11

¹⁷ Bjelland, 2013: 26

nå personer og grupper utenfor arkivenes lesesaler. Samtidig framhever en del av dem tilgjengeliggjøring som en forutsetning og del av prosessen fram mot arkivformidling. Jensen og Jensens definisjoner knyttet til kommunikasjon av arkivmateriale er nyttige for å klargjøre hvilke kommunikasjonsformer som egner seg for ulike målgrupper og typer arkivmateriale. Deres definisjon av egentlig formidling er imidlertid svært snever sammenlignet med beskrivelsene av arkivformidling som aktiv og utadrettet kommunikasjon. I denne oppgaven ønsker jeg å bruke en åpnere definisjon av arkivformidling for å favne om variasjonen av tiltakene ved arkivinstitusjonene. Jeg kommer dermed til å ta utgangspunkt i oppfatningen av arkivformidling som utadrettet og aktiv virksomhet og kommunikasjon, som Gausdal definerer som «outreach». I tillegg vil jeg trekke inn de andre definisjonene av arkivformidling der dette kan bidra til å klargjøre de ulike aspektene ved arkivformidling.

1.3. Problemstilling

I denne oppgaven har jeg en tredelt problemstilling:

- Hvorfor driver arkivinstitusjoner med arkivformidling?
- Hvilke former for tiltak og midler bruker arkivinstitusjonene i formidlingen, og hva er årsaken til at de bruker disse?
- Er formidlingen rettet mot spesielle grupper? Hvem er i så fall disse, og hva er årsaken til at tiltakene rettes mot dem?

For å svare på disse problemstillingene, skal jeg ta utgangspunkt i mine erfaringer ved Statsarkivet i Tromsø, og velger derfor å operasjonalisere problemstillingene slik:

- Hvorfor driver Statsarkivet i Tromsø med arkivformidling?
- Hvilke former for tiltak og midler bruker Statsarkivet i Tromsø i formidlingen, og hva er årsaken til at arkivinstitusjonen bruker disse?
- Er Statsarkivet i Tromsøs formidlingstiltak rettet mot spesielle grupper? Hvem er i så fall disse, og hvorfor er tiltakene rettet mot dem?

2. Metode

For å svare på problemstillingen skal jeg i tillegg til å bruke litteratur om emnet, basere analysen på min praksisperiode ved Statsarkivet i Tromsø. Det ville vært interessant å studere arkivformidling ved flere arkiv slik at jeg kunne sammenligne funnene ved de ulike arkivene. Innenfor tiden satt av til masteroppgaven på studieplanen var dette imidlertid ikke gjennomførbart, og jeg mener jeg har gjort meg tilstrekkelige erfaringer ved Statsarkivet i Tromsø til å gjennomføre en solid analyse av arbeidet med arkivformidling. I praksisperioden observerte jeg ulikt formidlingsarbeid de ansatte utførte, i tillegg til at jeg selv utførte flere arbeidsoppgaver knyttet til arkivformidling. Problemstillingen min omhandler egenskaper ved utførelsen av arkivformidlingsarbeidet, noe som gjør det naturlig å bruke en kvalitativ metode for å svare på den.

Jeg vurderte å bruke intervju av de ansatte ved arkivet for å innhente data, men valgte i stedet å bruke en form for deltagende observasjon som Carl Cato Wadel beskriver som work-along.¹⁸ Metoden innebærer at feltarbeideren lærer ved å delta i aktivitetene, samarbeide og snakke med informanter, de ansatte i organisasjonen, samtidig som hun blir lært opp av de ansatte. Slik fungerer de ansatte som læremestre ved å gi instruksjoner og råd i feltarbeiderens arbeid med å tilegne seg kunnskap, ferdigheter og forståelse. Aksel Tjora hevder at en fordel med observasjonsstudier er at disse gir feltarbeideren tilgang til sosiale situasjoner som informantene ikke selv har tolket på forhånd, slik tilfellet er ved blant annet intervju.¹⁹ Ved at deltagelsen og samhandlingen er knyttet til konkrete arbeidsoppgaver og situasjoner kan feltarbeideren fange opp detaljer i utførelsen av arbeidsoppgavene. Samtidig åpner work-along for at feltarbeideren kan stille spørsmål til informantene i tilknytning til de relevante aktivitetene, noe som kan gjøre informanten i stand til å gi mer utfyllende og umiddelbare svar og forklaringer på utførelsen av arbeidet. I tillegg kan nærheten til de aktuelle situasjonene gi feltarbeideren mulighet til å stille spørsmål som hun ikke ville kommet på i en tradisjonell intervjusituasjon. På denne måten øker work-along muligheten for å avdekke sider ved arbeidet og institusjonen som kan være skjult ved andre former for deltagende observasjon eller ved intervju.

---

¹⁸ Wadel, 2011

¹⁹ Tjora, 2013: 46

Ved at feltarbeideren selv deltar i arbeidet gjør hun seg egne erfaringer, og kan dermed fungere som informant og beskrive og analysere egne opplevelser knyttet til arbeidet. Selv om dette trekket ved deltagende observasjon og work-along kan bidra til en dypere forståelse av et fenomen, kan det samtidig føre med seg noen problemer. Ved at feltarbeideren får en lærlingerolle i organisasjonen og selv kan fungere som informant, er det en risiko for at denne nærheten kan overskygge rollen som feltarbeider og føre til manglende distanse mellom denne og rollen som informant. Det er imidlertid sannsynlig at bare ved å være oppmerksom på denne påvirkningen, kan feltarbeideren bli mer bevisst sin egen rolle som forsker. Samtidig kan tiden etter praksisperioden brukes til å reflektere over dette, noe som kan kompensere for en eventuell manglende distanse i løpet av feltarbeidet.

For å studere hvordan statsarkivene driver med arkivformidling, er det en fordel å kjenne til hvordan institusjonene oppfatter sitt eget formidlingsarbeid. Ifølge Louise Limberg farges oppfatninger av ulike fenomen av tidligere erfaringer av verden.²⁰ Arkivinstitusjonenes oppfatning av egen formidling til publikum vil dermed være preget av tidligere erfaringer om ulike formidlingsformer og om de har opplevd disse som vellykkede. Samtidig er arkivenes øvrige selvbilde avgjørende for deres oppfatning av egen formidling. Statsarkivene er offentlige og knyttet til Arkivverket, noe som legger føringer for hvilke arbeidsoppgaver de utfører. Selvbildet er også et resultat av arkivenes tilblivelse og historie og det er dermed nyttig å ha kjennskap til denne.

---

²⁰ Limberg, 2003: 80

3. Praksisperiode ved Statsarkivet i Tromsø

Jeg hadde praksis ved Statsarkivet i Tromsø fra 2. september til 1. november 2013, og deltok i tillegg på Arkivdagen 9. november. Statsarkivet i Tromsø er tilknyttet Arkivverket og er sammen med sju andre statsarkiv, Samisk arkiv og Riksarkivet underlagt Riksarkivaren.²¹ I tillegg til å være leder for Riksarkivet, fikk Riksarkivaren i 1904 ansvaret for å lede «Rigets Arkivvæsen», som i 1935 fikk betegnelsen Arkivverket. Statsarkivkontoret i Tromsø ble opprettet i 1952 og var administrativt underlagt Statsarkivet i Trondheim fram til etableringen av Statsarkivet i Tromsø i 1987.

I løpet av praksisperioden utførte jeg arbeidsoppgaver knyttet til arkivordning, utarbeidelse av arkivkataloger, arrangementer i Statsarkivets lokaler, tradisjonelle og nettbaserte utstillinger, studentbesøk i arkivinstitusjonen og møte med arkivskapere. Den første oppgaven jeg fikk var å ordne et privatarkiv bestående av brev fra omtrent 1925 til dags dato. Som en del av ordningsarbeidet utarbeidet jeg en arkivkatalog med informasjon blant annet om de ulike avsenderne av brevene i arkivet. For å få klarhet i hvem disse var og hvilken relasjon de hadde til mottagerne, intervjuet jeg personen som avleverte arkivet og skrev så systematisk som mulig om dette i arkivkatalogens innledning. Jeg opplevde det selv som at jeg var godt forberedt til intervjuet, men deler av det ble likevel ustrukturert. Jeg hadde på forhånd skrevet en liste med navn tilhørende avsenderne av de ulike brevene for å sikre at ingen ble glemt. På grunn av at jeg ikke kjente til hvilke relasjoner de ulike brevskriverne hadde til hverandre var listen nokså tilfeldig organisert. Intervjuobjektet forklarte hvem de ulike personene var hovedsakelig med utgangspunkt i slektsforhold, spesielt hvem som var søsken. Dette gjorde det utfordrende å henge med i svingene, spesielt i de tilfellene der flere personer delte navn. Da jeg reflekterte rundt dette i ettertid, ble det tydelig at jeg i større grad burde lagt opp intervjuet etter intervjuobjektets premisser, framfor å begynne med å spørre hvem de ulike personene var. I utgangspunktet var det tenkt at arkivet med brev skulle stilles ut på Arkivdagen 2013. Fordi deler av arkivet er av ny dato, og det inneholder brev blant annet fra personer som fremdeles lever, viste det seg problematisk å lage en utstilling med dette. Det ble derfor avgjort å bruke andre arkiver relatert til temaet på Arkivdagen.

---

²¹ Arkivverket, 2013. Om Arkivverket

Det andre privatarkivet jeg ordnet var etter bergingeniør Gudbrand Thesen, bestående av dokumenter knyttet til hans yrkesliv. Dette ordningsarbeidet var ikke tenkt som del av prosessen fram mot en utstilling, men har blitt etterspurt av arkivbrukere. Da jeg begynte å gå gjennom arkivet, så jeg at en del av materialet på forhånd var organisert i mapper etter navn på personer, bedrifter og ulike prosjekter, og det er sannsynlig at arkivskaperen systematiserte det på denne måten. Jeg ordnet mappene kronologisk, og dokumentene som lå løst ordnet jeg kronologisk og etter emne. Årsaken til at jeg ordnet arkivet på denne måten var at arkivskaperen sannsynligvis har hatt en grunn til å organisere det i de forskjellige mappene, og hvis jeg hadde latt de løse dokumentene ligge uordnet, ville det blitt svært krevende for framtidige arkivbrukere å finne fram i materialet. Da jeg utarbeidet innledningen til arkivkatalogen måtte jeg bruke noe sekundærlitteratur for å skrive om Thesen og bedriftene han var knyttet til i løpet av yrkeslivet sitt. Jeg etterstrebet å begrense teksten til grunnleggende informasjon som er nødvendig for at arkivbrukerne skal forstå innholdet i arkivet, men teksten er likevel et resultat av mine vurderinger og valg. Arkivkatalogen ble gjort tilgjengelig på arkivverkets nettsider, og det ble laget en nettutstilling med en kort tekst om Thesen, skannede kart fra arkivet og lenke til arkivkatalogen.²² Det ble også lenket til nettutstillingen og arkivkatalogen på Statsarkivet i Tromsøs Facebook-side.

Slektsforskerdagen er et årlig arrangement som holdes over hele landet, og jeg var til stede for å observere arrangementet ved Statsarkivet i Tromsø. Gjennomførelsen var et samarbeid mellom Statsarkivet, slektsforskerforeningen DIS-Troms og Slechts- og lokalhistorisk forening i Tromsø.²³ Årets tema var urbefolkning og minoriteter i Norge, og ved Statsarkivet i Tromsø ble det fokusert på kvener i Troms. På forhånd ble det informert om arrangementet gjennom stand på et av byens kjøpesenter, annonse i avisen og på Facebook-siden til DIS-Troms og Statsarkivet. Programmet omfattet blant annet kvensk/finsk minikonser, foredrag om kveners spor i arkivene, og utstilling med dokumenter og fotografi fra kvensk historie. Publikum fikk også lære om hvordan de bruker nettressurser for å finne kvenske slekter. Det var planlagt et foredrag om den kvenske Pellika-slekten, men da foredragsholderen måtte

---

²² Arkivverket, 2013. Nettutstilling, Bergingeniør Gudbrand Thesen

²³ DIS står for «Databehandling i slektsforskning»

avlyse, ble det i stedet vist en film om en kvinne som arbeider for å fremme kvensk kultur. Selv om deler av publikum hadde sett denne dokumentaren tidligere, fikk jeg inntrykk av at de var fornøyd med erstatningen. Det ble også satt av mye tid til samtaler i plenum og pauser der publikum kunne diskutere. Gjennom samtalene ble det klart at store deler av publikum var kvener eller kvenskættede, og noen av tilhørerne ble svært beveget i løpet av samtalene og presentasjonene.

Arrangementet inneholdt en kombinasjon av en rekke ulike formidlingselementer, og fungerte som det Ødegaard beskriver som arkivbevisstgjøring, samtidig som deler av arrangementet bar preg av det Jensen og Jensen definerer som veiledning, blant annet kurset i bruk av nettressurser. Slektsforskerdagen var godt besøkt med omtrent 60 deltagere. De besøkende gav inntrykk av å være fornøyd og flere av publikum sa at de var glade for valg av årets tema. De ansatte ved arkivet gav også uttrykk for at de var tilfreds med arrangementet, både med besøkstallet og temaets betydning for deltagerne. Avisene *Ruijan Kaiku* og *Nordlys* var til stede ved arrangementet. *Nordlys* publiserte en nettartikkel om arrangementet med intervju av en av deltagerne på arrangementet og presentasjon av dokumenter knyttet til kvensk historie.²⁴ *Ruijan Kaiku* er en trespråklig avis skrevet på norsk, kvensk og finsk. Artikkelen i denne avisen inneholdt i likhet med *Nordlys* intervju med deltagerne og viste til kvenskspråklige dokumenter ved Statsarkivet i Tromsø. I tillegg videreformidlet avisen informasjon om kvenenes historie fra foredraget på Slektsforskerdagen.²⁵

Omvisninger i arkivets lokaler er en av formidlingsformene som brukes ved Statsarkivet i Tromsø, og jeg observerte en gruppe masterstudenter fra historie ved Universitetet i Tromsø på arkivbesøk. Besøket startet med en presentasjon av blant annet Statsarkivet i Tromsø, Arkivverket og deres ressurser på nett. Folketellinger er det mest brukte materialet på nettsiden Digitalarkivet, og studentene fikk se hvordan folketellingene framstår i sin originale form i forhold til formen informasjonen får når den gjøres tilgjengelig gjennom Digitalarkivet. I tillegg fikk de studere et utvalg eksempler på arkivmateriale som kart og bygningsplaner som oppbevares ved Statsarkivet. De som skulle skrive masteroppgave om

---

²⁴ Gustad, 2013

²⁵ Koivulehto, 2013

tema knyttet til lokalhistorie ble bedt om å ta kontakt med Statsarkivet i Tromsø, slik at de kunne bidra med arkivmateriale. Presentasjonen ble avsluttet med en omvisning der studentene fikk se på materiale som oppbevares ved Statsarkivet, før de fikk se eksempler på ulikt arkivmateriale i magasinene og fikk høre om arkivordning og de ansattes øvrige arbeidsoppgaver ved arkivet.

Ansatte ved Statsarkivet driver også med arbeid for å oppfordre til bevaring av privatarkiv blant ulike bedrifter og organisasjoner. Jeg var til stede ved et slikt møte der det ble snakket om praktiske utfordringer ved arkivbevaring i organisasjonen og hvilke tiltak som kunne bidra til å løse disse. I tillegg til at det ble fokusert på de praktiske sidene ved arbeidet, ble de ansatte i organisasjonen oppfordret til å bevare materialet som har blitt produsert i organisasjonen gjennom årene. Tidligere hadde noen av de ansatte i organisasjonen ofte kastet materiale som ikke lenger var i bruk, og gjennom møtet ble de informert om på hvilke måter organisasjonens arkiv kan være interessant for andre, for eksempel framtidige historikere. Kontakten med arkivskaperne fungerte altså som et bevisstgjørings- og motiveringstiltak som skulle gjøre de ansatte bevisst på behovet for arkivbevaring, samtidig som det omfattet de praktiske sidene ved arkivbevaringen.

Arkivdagen 2013 hadde tema «kvinnens stemmer» ved Statsarkivet i Tromsø. Temaet «stemmer» var allerede avgjort av Kulturrådet, og det var opp til arkivet å tolke dette. Hensikten med Arkivdagen er å vekke interesse for arkiver, og jeg fikk ansvar for å lage en utstilling med arkivmateriale som finnes ved Statsarkivet i Tromsø. Jeg fikk hjelp av de ansatte ved Statsarkivet gjennom forarbeidet og ble oppfordret til å ta kontakt med dem for råd. Jeg ønsket å bruke arkiv fra flere perioder, og brukte arkivverkets nettressurser og arkivkataloger for å finne relevante arkiv. Jeg fant arkiver i magasinene som jeg så det som sannsynlig at hadde kvinnelige arkivskapere eller omhandlet kvinner. Noen av disse viste seg å være egnet for utstilling. Jeg besluttet å lage en utstilling bestående av seks plakater og to hefter. Flere av plakatene besto av materiale fra Tromsø Kvinneråds arkiv, og temaene for disse var «Det internasjonale kvinneåret 1975», «Tromsø led av Landskvindestemmeretsforeningen» og «Hagebruk- og husflidsmønstringen i 1938». Sistnevnte ble organisert av Tromsø selverhvervede kvinders klubb. De andre plakatene omhandlet Tromsø Arbeiderforenings Kvinneforening og fotografi fra arkivet til Troms

Fylkehusflidslag. Med en stor del av utstillingen fra organisasjoner, ønsket jeg i tillegg å stille ut en annen type materiale for å vise variasjonen i arkivene ved Statsarkivet. I arkivet *Slektsstiler fra Tromsø Amtsskole i Lyngen (Solhov folkehøgskole), 1916-1919, og Trondarnes folkehøgskole, 1919-1920* fant jeg stiler skrevet av to kvinnelige elever ved skolen, der de skriver om sine foreldre og forfedre. Jeg valgte disse stilene fordi de var blant de kortere stilene, i tillegg til at håndskriften deres var enkel å lese, noe som gjorde dem egnet for publikum. I tillegg til plakaten lagde jeg to hefter, utdrag fra Kvinneforeningen Polarklokkens møteprotokoll og et hefte fra Tromsø Kvinneråds arkiv med råd om hvordan yrkesaktive kvinner kunne kombinere arbeid med familieliv.

Utstillingen skulle vises i Statsarkivets foajé, og størrelsen og utformingen av rommet la en del føringer for hvor mange plakater jeg kunne lage. Jeg fokuserte på at materialet jeg brukte til plakaten skulle fungere visuelt, samtidig som det skulle gi mening for publikum uten at jeg tilføyde mer tekst enn nødvendig. Bruk av bilder fungerer godt ved denne typen utstillinger og tekstmengden bør ikke virke overveldende på publikum. Likevel ligger mye spennende informasjon i de skrevne dokumentene, og jeg valgte derfor å skanne blant annet enkelte sider fra møteprotokoller som omtalte spesielle hendelser eller fortalte noe om de ulike organisasjonenes arbeid. Jeg skannet også et telegram som ble sendt i sammenheng med at kvinner fikk begrenset stemmerett ved stortingsvalg i 1907 i tillegg til bilder jeg fant i arkivene. Møteprotokollen til Kvinneforeningen Polarklokken var et spennende materiale, og jeg så det som sannsynlig at flere ville fatte interesse for denne foreningen i Ny-Ålesund. Jeg hadde ingen bilder fra foreningen, kun møteprotokollen. Jeg regnet med det kunne bli krevende for de besøkende å lese flere sider fra protokollen hvis sidene ble presentert på en plakat som de måtte stå og lese. I stedet for å lage plakat av materialet, satte jeg derfor sammen et hefte med et utdrag av skannede sider fra møteprotokollen. I midten av utstillingslokalet sto en sittegruppe, og tanken var at heftet med sidene fra møteprotokollen kunne ligge ved denne sammen med heftet fra arkivet til Tromsø Kvinneråd, slik at de besøkende kunne sette seg ned og bla i heftene, og på denne måten få konsentrert seg mer om materialet enn de ville gjort hvis de sto ved en plakat. Et av kriteriene for å avgjøre om skrevne dokumenter kan stilles ut på denne måten er om de er lesbare for publikum. De fleste dokumentene i utstillingen var håndskrevet, og noen av dem var vanskelige å forstå selv om jeg hadde god tid til å studere dem. I slike tilfeller er det lite sannsynlig at flertallet

av publikum vil få noe meningsfullt ut av teksten, og så lenge publikum ikke kan lese teksten spiller det ingen rolle om innholdet i teksten er interessant. Dette påvirket utvelgelsen og førte til at jeg valgte bort enkelte sider i blant annet Polarklokkens møteprotokoll som jeg selv oppfattet som interessante, fordi de var svært vanskelige å lese.

På grunn av de ulike kriteriene for utvelgelsen av materiale til utstillingen var det ikke mulig å skape en utstilling som var representativ for materialet som omhandler kvinners stemmer ved Statsarkivet i Tromsø. Jeg forsøkte å oppnå dette i størst mulig grad i forarbeidet til utstillingen, men det var svært utfordrende. I tillegg innebærer utvelgelsen av arkivmateriale for en slik utstilling å ta enkeltdokumenter ut av arkivene. Som deler av arkiv ville flere av dokumentene vært selvforklarende, men fordi utvelgelsen innebar at sammenhengen mellom arkivdokumentene ble brutt, måtte jeg i flere tilfeller bruke stikkord på plakaten som gjorde at materialet gav mening for publikum. Jeg forsøkte gjennom prosessen å være bevisst på at kommentarene skulle være nøkterne, og i minst mulig grad overføre mine tolkninger av materialet til publikum. Målet var at publikum selv skulle kunne sette materialet i utstillingen i ulike sammenhenger, framfor å presentere min egen tolkning av arkivmaterialet. At jeg var bevisst på dette gjennom arbeidet var en fordel, men jeg mener at det som formidler er vanskelig eller umulig ikke å legge enkelte føringer for hvordan publikum tolker materialet. Dette er en følge av at formidleren velger ut dokumentene de besøkende får se, tar dem ut av arkivene og presenterer et utvalg. I ettertid framstår mitt ønske i forarbeidet til utstillingen om å presentere et representativt utvalg av relevant materiale ved Statsarkivet som urealistisk. Selv om et viktig mål ved en slik utstilling er å presentere innholdet i arkivene, er det ikke mulig å presentere alle kvinnestemmer i arkivet i lik grad, blant annet fordi enkelte dokumenter egner seg bedre for utstilling enn andre. Det er trolig mer fornuftig å fokusere på hvilket materiale som er interessant for publikum og kan skape interesse for temaet og arkivene, og kombinere dette med formidling av et så bredt utvalg av arkivmateriale ved arkivinstitusjonen som mulig.

Programmet på Arkivdagen besto av foredrag om *Kvinnens stemmer i rettslokalet under trolldomsprosessene i Finnmark*, og *Pionérer i Nord: Kampen for kvinners stemmerett i en kyst-hverdag*. Før og etter foredragene framførte jeg og en av de ansatte en tonesatt framføring av teksten til *Prestens datter i Tubenhain*, som ble funnet i Anna Lauksletts

privatarkiv ved Statsarkivet. Teksten som lå i arkivet var håndskrevet og uten noter, men med søk på nettet fant vi fram til flere noter til teksten på Nasjonalbibliotekets sider. Der var teksten noe annerledes og med færre vers, men vi beholdt teksten slik den sto i arkivet og satte til en av melodiene fra Nasjonalbibliotekets nettsider. Teksten var på 34 vers, og fordi den var så lang valgte vi å dele den i to, slik at den første halvdelen ble framført før foredragene og den siste etter. Vi fikk god tilbakemelding på framføringen og publikum ba om at teksten ble lagt ut på nett. På Statsarkivet i Tromsøs Facebook-side ble det lenket til arkivverkets nettsider, der teksten og mp3-fil med framføringen ble lagt ut.²⁶ Arkivdagen ble annonsert gjennom annonse i avisen, Statsarkivets Facebook-side, Arkivverkets nettsider og plakater på arkivet. 30-40 gjester var innom arrangementet.

---

²⁶ Arkivverket, 2013. Skillingsvise - Prestens datter

4. Litteratur om arkivformidling

I dette kapittelet presenteres litteratur om arkivformidling som blir sentral når jeg senere skal drøfte erfaringene fra praksisperioden. I delen «Skal arkivene drive med formidling?» gjør jeg rede for litteratur av forfattere som argumenterer for og imot at ansatte ved arkivinstitusjoner skal drive med aktivt formidlingsarbeid. I sammenheng med dette, viser jeg til systemorientert og samfunnsorientert arkivteori. Ståsted mellom disse teoriene bidrar til å avgjøre om man oppfatter formidling som arkivinstitusjonenes oppgave. Jeg viser også til de to strategiene *det tradisjonelle arkiv – arkiver for brukerne og arkivet for samfunnet og for alle*. Disse strategiene legger føringer for om arkivinstitusjonene ønsker å utvide sine brukergrupper. I delen «Utfordringer med arkivformidling» presenterer jeg litteratur som tar for seg arkivformidling i forhold til historieformidling, og forfattere som tar for seg utfordringer med utvelgelse av arkivmateriale til formidlingsaktiviteter. I den følgende delen redegjør jeg for litteratur om formidlingsformer og midler, presenterer litteratur om implisitt formidling, ulike former for aktiv arkivformidling og arkivformidling ved bruk av internett og sosiale medier. Arkivverket er underlagt Kulturdepartementet, og stortingsmeldinger fra departementet legger dermed føringer for Arkivverkets arbeid. Derfor viser jeg til et utvalg meldinger om arkiv, før jeg avslutter kapittelet om litteratur om arkivformidling med en kort oppsummering.

Aktivt formidlingsarbeid er et forholdsvis nytt felt i arkivarbeidet.²⁷ Eva Sjögren Zipsane hevder i artikkelen *Arkivens publikarbete – från periferi till centrum* at de nordiske arkivene fram til 1990-tallet hadde begrenset publikumsarbeidet til publikasjoner, enkelte foredrag og studiebesøk om historieformidling. Endringen som fant sted dette tiåret var et resultat av inspirasjon fra nasjonalarkivene i Canada og Australia der oppmerksomheten hadde blitt skjøvet fra bevaringsarbeid til utadrettet publikumsarbeid. Det australske riksarkivets gjennombrudd som arkivformidlere kom i 1993 med utstillingen «Between two worlds». Utstillingen omhandlet praksisen med å ta barn fra familier der den ene forelderen tilhørte urbefolkningen og den andre ikke.²⁸ Ifølge Ellen Røsjø skapte utstillingen bevissthet i det

---

²⁷ Zipsane, 2013: 167-169

²⁸ Røsjø, 2002: 22-24

australske samfunnet om effektene av politikken overfor urbefolkningen og følgene for barna som ble tatt fra foreldrene sine. Utstillingen førte ikke bare til at den australske befolkningen fikk kjennskap til et viktig tema, men også til at den ble mer kjent med riksarkivet. Arkivinstitusjonen har siden fulgt opp med andre utstillinger, internettpublikasjoner, programmer rettet mot skolen og ulike foredrag. Zipsane skriver at det i Norden ble økt fokus på synlighet og bevisstgjøring om arkiver. Målet for den utadrettede virksomheten var å nå fram til nye grupper. Med dette målet for øyet begynte arkivene å arrangere utstillinger, åpne hus og visninger, utarbeide informasjonshefter og bygge kontakter med media. I tillegg omhandlet formidlingsarbeidet arkivinstitusjonene, arkivene og hvordan brukerne kunne få tilgang til informasjonen, framfor formidling av historie slik det hadde vært tidligere.

4.1. Skal arkivene drive med formidling?

I Norge var diskusjonen om formidlingens rolle i arkivene spesielt aktuell på begynnelsen av 2000-tallet. Herstad uttaler i aviskronikken *Arkivaren som historieforteller* fra 2004 at;

[det] pågår (...) en diskusjon som rokker ved de gamle etiske prinsippene. Det er en diskusjon om arkivaren i rollen som historieforteller og aktør. Det er tilsynelatende bare en diskusjon om arkivformidling, og det er en del av en debatt som har pågått ganske lenge på det internasjonale plan. Høytidelig sagt er det en diskusjon om arkivinstitusjonenes sjel.²⁹

Han skriver at debatten om arkivformidling stammer fra museologien, som fra 1980- og 1990-tallet framhevet museenes rolle i samtidskulturen og som dialoginstitusjoner framfor det tradisjonelle synet på museene som verneinstitusjoner. Denne oppfatningen av museenes rolle blir synlig blant annet i *Norges offentlige utredninger (NOU) 1996: 7 Museum: Mangfold, minne, møtestad*, der museene beskrives som samfunnsinstitusjoner som skal ha betydning for fellesskapet og den enkelte.³⁰ Det uttales også at museene skal

---

²⁹ Herstad, 2004

³⁰ NOU 1996: 7: 42

skape god dialog, noe som forutsetter at de skal være møtested for alle som søker kunnskap, opplevelser, intellektuelle og følelsesmessige utfordringer knyttet til materielle levninger. Herstad beskriver oppfatningen om at arkivarene skal fungere som historiefortellere som et forsøk på å overføre «en ufordøyd museumsideologi og et uferdig produkt» på arkivsektoren.³¹ Arkivinstitusjonene har ikke tidligere hatt formidling som hovedoppgave på samme måte som museene. Museene har vært autoritative formidlere av kanonisert kunnskap, mens i arkivsektoren har formidling skjedd gjennom stedfortredere som de profesjonelle historieforskerne ved universitetene og lokalhistoriske miljøer. Han uttaler videre at arkivarenes formidlingsarbeid består i å fortelle om arkivmaterialet, at det finnes og hvordan det brukes. Gjennom tilgjengeliggjøring skal brukerne kunne benytte seg av arkivene til beste for seg selv uten at arkivene skal sette seg i en formynderrolle slik museene tradisjonelt har gjort. Herstad uttaler at arbeidet skal begrenses til tilgjengeliggjøring av arkivmateriale og veiledning av arkivbrukere, altså kommunikasjon tilsvarende det Ødegaard beskriver som passiv formidling.

4.1.1. Systemorientert og samfunnsorientert arkivteori

Leiv Bjelland setter Herstads syn i sammenheng med det han kaller systemorientert arkivteori. Denne posisjonen har sitt motstykke i samfunnsorientert arkivteori. Standpunkt mellom disse teoriene bidrar til å avgjøre hva man mener arkivinstitusjonenes funksjon er og bør være.³² Innenfor den systemorienterte teorien fokuseres det på at dokumentsamlinger skal ha såkalt arkivkvalitet og på hvordan forbindelsen mellom en fortidig handling og dokumentene knyttet til handlingen best kan bevares. Forbindelsen representeres gjennom metadatasystemer som journaler, klassifikasjonssystemer og arkivkataloger. Disse skal bidra til at dokumentasjonen blir etterprøvable og dermed kan fungere som bevis på hendelsene. Innenfor den systemorienterte arkivteorien anses metadata som et middel for å avdekke konteksten for dokumentenes tilblivelse. Innenfor denne posisjonen er ikke arkivformidling sentralt i arkivarbeidet. Ved formidling blir dokumentene ofte løftet ut av sin kontekst og blir presentert som isolerte objekter med historisk verdi. Denne adskillelsen av dokumentet fra konteksten anses som negativt for arkivkvaliteten. Formidling oppfattes som problematisk

---

³¹ Herstad, 2004

³² Bjelland, 2013: 27

fordi det kan føre til at forbindelsen mellom dokumentene og konteksten til arkivskapelsen, blir nedprioritert til fordel for kvaliteten på en fortelling som skal formidles til publikum. Det er tydelig at formidlingsarbeid ikke oppfattes som et av kjernepunktene i arkivarbeidet innenfor den systemorienterte arkivteorien. Arkivformidlingen kan komme i strid med de grunnleggende prinsippene for arkivkvalitet, og hensynet til arkivkvalitet er viktigere enn å drive med arkivformidling.

Den samfunnsorienterte arkivteorien har i likhet med den systemorienterte et mål om å ivareta spor etter hendelser. Tilhengerne mener imidlertid at dokumentene ikke nødvendigvis kan brukes som bevis på fortidige handlinger.³³ Ulike sosiale og kulturelle aspekter fører til at spor etter noen grupper og hendelser ikke blir bevart, eller i det hele tatt dokumentert. Dermed er det noen aspekter ved fortiden som ikke er synlige gjennom arkivene. Bjelland viser blant annet til den canadiske professoren i informasjons- og arkivstudier, Terry Cook. Han hevder at arkivarer forteller historier gjennom arkivdanning, arkivbeskrivelser og bevaringsvurderinger. De samfunnsorienterte teoretikerne oppfatter ikke metadata som nøytrale representasjoner på relasjonen mellom fortidige handlinger og dokumentene knyttet til dem. De mener at selv om metadata framstilles som nøytralt, er de alltid preget av sosial, kulturell og organisatorisk kontekst. Bjelland skriver at det er tvilsomt om arkivarer kan unngå å være historiefortellere gjennom utførelsen av arbeidet sitt. Han hevder at arbeidet med å legge til metadata kan beskrives som «historiefortelling med liten h», altså med enkle opplysninger blant annet om arkivskapere og i hvilken sammenheng dokumentene ble skapt. Noen ganger er det også snakk om «historiefortelling med stor H». Et eksempel på dette er når arkivbeskrivelsene inneholder mer kompliserte presentasjoner av administrasjonshistorier som representerer det beskrevne organets sosiale og forvaltningsmessige rolle. I likhet med i den systemorienterte teorien anses metadata innenfor den samfunnsorienterte retningen som nødvendig for å dokumentere arkivenes kontekst. Forskjellen er at representantene for den systemorienterte teorien ser metadata som nøytrale, mens representantene for den samfunnsorienterte oppfatter metadata som kulturelt og sosialt betinget. Innenfor den samfunnsorienterte posisjonen anses dermed

---

³³ Bjelland , 2013: 30

ikke historiefortelling som noe nytt, men som en nødvendig forutsetning for å etablere og bevare arkiver.

Det er nærliggende å knytte forholdet mellom den samfunnsorienterte og den systemorienterte arkivteorien til den generelle teoretiske og praktiske utviklingen innenfor arkivfaget. I 1898 utgav Samuel Muller, Johan Feith og Robert Fruin ut *Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven*, en manual for beskrivelse og ordning av arkiver.³⁴ Håndboken ble oversatt til en rekke språk og fikk stor betydning for framtidig arkivarbeid. Den inneholder en rekke prinsipper eller regler om arkivers karakteristikk og hvordan arkivarbeid skal utføres. Cook viser i sin artikkel til et av Muller, Feith og Fruins prinsipper som har blitt stående som grunnleggende innen den klassiske arkivteorien, nemlig proveniensprinsippet. Proveniensprinsippet fastslås i håndboken med kravet om at arkiver skal holdes adskilt og ikke blandes med arkiver fra andre arkivskapere. De skal heller ikke organiseres etter kronologi, geografi eller tema. Arkivordningen skal også baseres på den opprinnelige organiseringen av materialet, slik at den hovedsakelig stemmer overens med arkivskaperens eller arkivskapernes system.

Hilary Jenkinson gav i 1922 ut *Manual of Archive Administration*, og ifølge Cook var teorien i boken basert på Muller, Feith og Fruins tanker. Jenkinson oppfattet arkiver som objektive bevis eller dokumentasjon, og arkivarene som vokterne av denne dokumentasjonen. Cook viser i sin artikkel til Jenkinsons uttalelser om dette;

*[t]he Archivist's career is one of service. (...) His Creed, the Sanctity of Evidence; his Task, the Conservation of every scrap of Evidence attaching to the Documents committed to his charge; his aim to provide, without prejudice or afterthought, for all who wish to know the Means of Knowledge (...) The good Archivist is perhaps the most selfless devotee of Truth the modern world produces.*³⁵

Oppfatningen av arkivmaterialet og arkivarenes rolle innenfor den systemorienterte arkivteorien, framstår dermed som en videreføring av Jenkinsons syn på arkivene og deres

---

³⁴ Cook, 1997: 21

³⁵ Cook, 1997: 23

kontekst som bevis på fortidige handlinger og arkivarene som dette bevisets voktere. Det er imidlertid viktig å understreke at den systemorienterte og den samfunnsorienterte arkivteorien er ytterpunkter på et kontinuum, og det er mulig å posisjonere seg mellom disse teoretiske retningene.

Cook knytter overgangen fra synet på arkivdokumenter som naturgitte til kulturelle til den postmodernistiske tenkningen.³⁶ Han uttaler at det har funnet sted en overgang fra å se nedtegnelser som statiske produkter av menneskelig aktivitet til å oppfatte dem som aktive i utviklingen av menneskelig og organisatorisk minne. Cook mener at skiftet fra oppfatningen av arkiv som naturgitte til kulturelle krever at arkivarer oppfatter seg selv som aktive bidragsyttere til det kollektive minnet. Kaisa Johanna Maliniemi viser dette i *Arkivdokumentene forteller. To kommuner – to typer minoritetspolitikk* der hun tar for seg minoriteters stemmer i offentlige arkiver. Det er en stor mengde samisk- og kvenskspråklige dokumenter i Kistrand kommunes arkiver, men det er ikke nevnt i arkivkatalogene at arkivene inneholder dokumenter på disse språkene. Ifølge Maliniemi har fraværet av denne informasjonen ført til at de samisk- og kvenskspråklige dokumentene er ukjente, og bidratt til videreføring av marginalisering av kvener og samer. På bakgrunn av dette kritiserer hun synet på arkivordning og katalogisering som verdinøytralt. «Arkivet er (...) ikke ferdig skapt av arkivskapere, men det er blitt formet av arbeidet med bevaring, kassasjon, ordning, beskrivelse, tilgjengeliggjøring og formidling, det vil si alle som deltar i forskjellige ledd i arkivarbeidet».³⁷ Arkivarene gjør bestemte valg i utførelsen av arkivarbeidet som avgjør hvordan arkivene blir bevart og beskrevet. Gjennom arkivarbeidet påvirker de dermed hvordan forskningen basert på arkivmaterialet blir seende ut og hvordan fortiden oppfattes.

4.1.2. Hvorfor drive med arkivformidling?

Oppfatningen av hvem de offentlige arkivene er til for har endret seg, og Cook viser til et skifte fra legitimering av arkiv som redskap for staten, til et redskap for befolkningen. I tillegg til at arkivene skal fungere som administrative redskaper for staten og bidra til å beskytte individenes rettigheter, skal de bidra til å gi befolkningen en følelse av identitet, historie,

---

³⁶ Cook, 2000

³⁷ Maliniemi, 2010: 44

kultur og personlig og kollektivt minne. Oppfatningen av arkivene som institusjoner for befolkningen, fører ifølge Cook med seg ansvar for å bringe arkivene til folk og oppfordre folk til å oppsøke arkivene.

Jensen og Jensen hevder at det ikke alltid er økning i antall arkivbrukere som er hovedmålet for formidling og arkivers økte synlighet.³⁸ Andre ønsker kan være å oppnå en bredere sammensatt brukerkrets og økt allmenn kjennskap til arkiver. De mener i tillegg at økt synlighet kan bidra til at folk oppfatter arkiv som noe positivt og viktig for samfunnet. Ved at befolkningen blir i stand til å søke informasjon i arkivene, økes folks kunnskaper ifølge Jensen og Jensen. Dette fører til at debatter i samfunnet blir mer kvalifisert, noe de beskriver som nødvendig i et demokratisk samfunn.

De skiller mellom to posisjoner innenfor det de omtaler som arkivenes relasjon til brukerne og samfunnet rundt. De to strategiene er ytterpunkter og Jensen og Jensen mener det er mulig for arkivinstitusjonene å kombinere begge. Den første typen beskriver de som *det tradisjonelle arkiv – arkiver for brukerne*. Innenfor denne strategien oppfattes arkivmateriale som så vanskelig tilgjengelig at det er behov for spesialisert kunnskap og ferdigheter for å ta det i bruk. Dette fører til en prioritering av tradisjonelle arkivbrukere som allerede sitter inne med disse ferdighetene, blant annet forskere og myndigheter. Dette ståstedet fører i praksis til at arkivene blir for dem som allerede er inspirert, har et klart formulert spørsmål eller er drevet av ønsket om å søke informasjon knyttet til sin egen identitet, slik som slektsforskere. Denne strategien innebærer dermed ikke nødvendigvis noen ambisjon om å utvide brukergruppen.³⁹ Innenfor den andre posisjonen, *arkivet for samfunnet og for alle*, oppfattes arkivene som ressurser for utviklingen av moderne samfunn. Representanter for denne strategien har et ønske om å utvide brukergruppen. De vil trekke til seg personer som ennå ikke har oppdaget nytten og behovet for arkiv, i tillegg til dem som allerede er arkivbrukere.

I likhet med Herstad viser Jensen og Jensen til museologien på 1980- og 1990-tallet. De uttaler at utviklingen på museumsfeltet har gått mot å inkludere uvante brukergrupper og

---

³⁸ Jensen og Jensen, 2004: 11

³⁹ Jensen og Jensen, 2006: 23

legge større vekt på brukersiden og aktiv dialog med publikum. Deretter viser de at en lignende utvikling har gjort seg gjeldende også på arkivfeltet fra 2000-tallet, blant annet gjennom politiske krav om at arkivene skal være inkluderende samfunnsinstitusjoner. Forfatterne hevder at det norske ABM-utviklings måldokument setter brukerne i sentrum ved å uttrykke et ønske om kunnskap og opplevelser for alle.⁴⁰ Det viktigste formålet er å styrke ABM-institusjonene som aktive og aktuelle samfunnsinstitusjoner. Ifølge Jensen og Jensen har arkivene satt dette ut i livet ved å delta i prosjekter som åpner vanskelige tilgjengelige temaer for diskusjon, og som har trukket til seg grupper som ikke er tradisjonelle brukere av arkivet.⁴¹

4.2. utfordringer med arkivformidling

Bjelland begrunner sitt syn på arkivformidling med at publikum bør få kjennskap og adgang til arkivene, fordi arkivinstitusjonene vanligvis er offentlig finansiert. Han mener også at arkivarer har gode forutsetninger for å drive med formidlingsarbeid. Dette begrunner han med at de har relevante kunnskaper om og tilgang til arkivmateriale, slik at de kan velge ut dokumenter som er egnet for formidling. Samtidig stiller han spørsmål ved om arkivarer har bedre faglige forutsetninger enn for eksempel museumsansatte og historikere for formidlingsarbeid, og om dette er å regne som utøvelse av arkivfaget. Her skiller han mellom formidling av arkiv og formidling med fokus på dokumentinnhold. «Dersom det er arkivet som system og som institusjon som er tema for formidlingen, er svaret (...) ja. Men dersom det er dokumentenes innhold som er i fokus, er jeg ikke helt sikker».⁴² Det er klare paralleller mellom det Bjelland beskriver som formidling av dokumentinnhold og det Jensen og Jensen definerer som egentlig formidling i sin artikkel fra 2004. Bjelland opplever det som problematisk når formidleren i sitt arbeid ser bort fra konteksten og de fysiske egenskapene ved arkivmateriale. Han oppfatter altså arkivformidling som et gode, men stiller spørsmål ved hvordan de ansatte i arkivinstitusjonene bør utføre formidlingen.

---

⁴⁰ ABM-utvikling - Statens senter for arkiv, bibliotek og museum

⁴¹ Jensen og Jensen, 2006: 24

⁴² Bjelland, 2013: 29

4.2.1. Arkivformidling og historieformidling

Gausdal mener at arkivformidling er viktig for å gi folk kjennskap til arkivinstitusjoner og deres tilbud, slik at de oppsøker arkivene når dette er naturlig.⁴³ Hun hevder at det er et kjennetegn ved et moderne og demokratiske samfunn at arkivene er tilgjengelige for innsyn og bruk. Slik får folk kunnskap om forutsetningene samfunnet bygger på, og dokumentert sine individuelle og kollektive rettigheter. Det er imidlertid ikke alle som er klar over at arkivene kan brukes på denne måten. På denne bakgrunnen beskriver hun arbeidet med å markedsføre arkivene og drive med formidling som et «demokratiseringsprosjekt». Hun uttaler at det ikke er et mål i seg selv at flest mulig skal bli arkivbrukere. Målet er at flest mulig, uavhengig av sosial gruppe og behov for spesielle tilpasninger, skal ha kjennskap til arkivinstitusjonene og vite hva de kan brukes til. Samtidig må formidlingsarbeidet gjøre de som er arkivbrukere i stand til å gjøre nytte av arkivmaterialet, slik at de får kjennskap til blant annet materialets kontekst. Hun mener at arkivformidlingen kan utføres som presentasjoner av arkivmateriale, men også som formidling av historie med utgangspunkt i materialet. Historieformidlingen mener hun imidlertid bare at arkivene skal drive med når det er en naturlig følge av behovet for å drive med arkivformidling. Den skal ikke være et mål i seg selv.

Harald Lindbach hevder at formidling utført av arkivarer ofte framstår som historieformidling. Dette kan være problematisk fordi arkivmateriale ikke automatisk er historie.⁴⁴ Han mener at materialet kan fungere som råmateriale for historiske framstillinger, men at arbeidet med å gjøre arkiv til historie er historikernes, ikke arkivarenes oppgave.

*Det er ikke historie vi skal formidle, men arkiv. Formidlingen skal være vår måte å vise hva arkiv er, hvorfor vi tar vare på arkiv og hva det kan brukes til. (...) Arkivarene skal ikke først og fremst være eksperter på historie, men ha kunnskap om informasjon, tekst og kontekst. Formidling skal demonstrere hva arkiv er.*⁴⁵

---

⁴³ Gausdal, 2004: 19-21

⁴⁴ Lindbach, 2004: 10-15

⁴⁵ Lindbach, 2004: 14

For å formidle dette på en god måte er det en forutsetning at arkivarene innehar kunnskap om sammenhengen mellom arkivenes kontekst og innhold. Lindbach viser blant annet til dialektforhold, mentalitet og klasseforskjeller som det han kaller forstyrrende kommunikasjonsmønstre i dokumentene. Som eksempel viser han til at undertrykte kulturetninger har utviklet ulike former for dobbeltkommunikasjon, som gjør at mottagerne innad i gruppen de eneste som forstår det egentlige innholdet i kommunikasjonen, mens mottagere utenfor gruppen misforstår budskapet. Slike egenskaper ved arkivene som må formidles til mottagerne for at de skal forstå dokumentinnholdet.

4.2.2. Utvelgelse

Valderhaug vurderer en del utfordringer knyttet til arkivformidling.⁴⁶ Ved formidlingsarbeid blir kun en del av arkivmaterialet kommunisert. Dette innebærer at arkivaren må velge ut det materialet som skal presenteres og deretter kontekstualisere og bearbeide det på en måte tilrettelagt for målgruppen. Utvelgelsesprosessen er en nødvendig del av formidlingsarbeidet, men når det bare er en del av materialet som blir utvalgt, er det dermed en del materiale blir valgt bort og i praksis usynliggjort. Personen som står for utvelgelsen avgjør med andre ord hvilket materiale mottagerne skal få tilgang til.

Valderhaugs forslag til løsning på dette problemet er at det utvalgte materialet bør være så bredt sammensatt og så åpent for ulike tolkninger som mulig. Samtidig bør kriteriene for utvalget være dokumentert og synlige, slik at det blir mulig for publikum å få kjennskap til hvilke hensyn som blir tatt i utvelgelsesprosessen.

Valderhaug presenterer fysiske og nettbaserte arkivutstillinger som spesielt utfordrende formidlingsformer. Enkeldokumenter blir ofte tatt ut av sin opprinnelige sammenheng og presentert i andre formater enn det originale materialet. I disse sammenhengene får blant annet materialets estetiske egenskaper betydning, i tillegg til de utvelgelseskriteriene som er avgjørende innenfor andre former for arkivformidling. Han mener likevel at den største utfordringen ved arkivutstilling er faren for at arkivdokumentene blir framstilt som løsrevne fra tilblivelsesprosessene sine. Ved å trekke enkelte arkivdokumenter ut av sin kontekst er det på den ene siden en risiko for at dokumentene blir redusert til illustrasjoner i formidling

---

⁴⁶ Valderhaug, 2011 a: 172-174

av en historiefortelling. På den andre siden er det en fare for at dokumentene blir framstilt som frittstående objekter løsrevet fra konteksten. Valderhaug beskriver løsningen som middelveien, altså å formidle både dokumentinnholdet og dokumentkonteksten. Behovet for å kombinere begge aspekter, er et resultat av at arkivenes autenticitet avhenger av at den opprinnelige sammenhengen mellom dokumentene er opprettholdt og beskrevet. Samtidig avhenger forståelsen av dokumentinnholdet av forståelse for dokumentenes, dokumentasjonsprosessens og arkivskaperens kontekst. Valderhaug mener dermed at for at arkivene skal bidra til brukernes kunnskap, må det utvikles tjenester som gir brukerne forståelse for alle sider av arkivkonteksten. Dette innebærer at arkivarene må ha innsikt i for eksempel politiske, religiøse og etniske forhold som kan ha påvirket arkivskapningen og innholdet i arkivene. I tillegg må de ha kjennskap til hvordan egen inngripen påvirker arkivene og innebærer ulike grader av maktutøving. Valderhaug hevder at slike inngrep er nødvendige for at arkivene skal bli tilgjengelige for flest mulig. Dermed hevder han at arkivarene må bruke denne makten aktivt, samtidig som de må synliggjøre og forklare valgene de har gjort i formidlingsarbeidet.⁴⁷

4.3. Formidlingsformer

Selv om Lindbach uttaler seg kritisk til at arkivarer skal påta seg rollen som historieformidlere, mener han det er mulig å formidle arkivmateriale gjennom å presentere ulike tema. Han viser i denne sammenhengen til en tenkt utstilling om romanifolkets møte med myndighetene basert på offentlige dokumenter, brev og protokoller. Gjennom dokumentene vil blant annet arkivskapernes fordommer bli synlige for mottagerne, holdninger som tidligere var godtatte oppfatninger men som i dag er ansett som uakseptable. Gjennom en slik utstilling blir mottagerne bevisst på et viktig tema, men hovedmålsetningen med utstillingen er likevel å vise hva arkiv er. Lindbach skriver at «midlet – bruk av konkrete eksempler i formidlingen – skal være styrt av målet, som er å skape større forståelse for arkiv».⁴⁸ På denne måten fungerer framvisning av arkivmateriale knyttet til et tema som et redskap for det Ødegaard beskriver som arkivbevisstgjøring.

---

⁴⁷ Valderhaug, 2011 a: 173-177

⁴⁸ Lindbach, 2004: 14

4.3.1. Implisitt formidling

Som vist over definerte Jensen og Jensen arkivformidling langt smalere enn de andre forfatterne i sin artikkel fra 2004. I artikkelen *Arkivformidling: mål, begreber og metode* fra 2006 uttaler de at uavhengig av den nøyaktige definisjonen av formidling, er grunnformålet å inngå i en kommunikasjonsprosess.⁴⁹ De presenterer kommunikasjon som et omfattende begrep som blant annet inkluderer formidlingstiltak. Formidlingen innebærer informasjon, veiledning og fortolkning gjennom oversettelser og forklaringer ved bruk av beskrivelser av historiske kontekster og fenomener. I tillegg til disse organiserte formidlingsformene, er implisitte formidlingsformer betydningsfulle. Arkivinstitusjonenes fysiske rammer og åpningstider – i tillegg til ønsket om å formidle, målgruppe og formidlingsform – er en viktig form for kommunikasjon med omverdenen. Dermed er for eksempel en arkivinstitusjons innredning, beliggenhet eller formidling av et privatarkiv, på samme tid kommunikasjon av arkivinstitusjonens virksomhet og selvforståelse. Som et eksempel på denne formidlingsformen vil jeg vise til Bergen byarkivs utstilling i 2005 om Bergen by «1905-2005. 100 dokument». Målet for utstillingen var at den skulle være tilgjengelig for flest mulig, inkludert folk med nedsatt funksjonsevne. Utstillingen ble dermed tilrettelagt slik at ulike grupper fikk tilgang til den, gjennom for eksempel plass til å manøvrere rullestol, i tillegg til at informasjonen ble gjort tilgjengelig som lyd og tekster ble forsøkt holdt korte og supplert med punktskrift.⁵⁰ Samtidig som Bergen byarkiv formidlet et konkret tema gjennom denne utstillingen, innebar gjennomføringen også formidling av arkivinstitusjonens rolle og selvforståelse, i dette tilfellet blant annet som åpen og inkluderende mot nye grupper. Denne formidlingsformen er langt mindre åpenbar enn annen arkivformidling, men den er likevel viktig for å formidle arkivenes posisjon og funksjon.

4.3.2. Aktiv formidling

Ødegaard beskriver bevaring og tilgjengeliggjøring som arkivarenes viktigste arbeid, noe som kan føre til at aktiv formidling nedprioriteres i situasjoner der ressursene er begrensede.⁵¹ Samtidig skriver han at det er meningsløst å bevare arkivmateriale dersom ingen får kjennskap til arkivene som finnes og til det arbeidet som utføres ved arkivinstitusjonene.

---

⁴⁹ Jensen og Jensen, 2006: 27

⁵⁰ ABM-utvikling, 2009

⁵¹ Ødegaard, 2001: 259

Han mener det er i den eksterne formidlingen institusjonene finner sin eksistensberettigelse, og aktive grep må tas for å gjøre arkivene synlige og for å nå ut til mange. Som vist i innledningen skiller Ødegaard mellom aktiv og passiv arkivformidling. Han deler den aktive formidlingen inn i tre typer; spredning av arkivmateriale, spredning av gjenfinningsmidler og arkivbevisstgjøring.

Den mest grunnleggende formen for arkivformidling er spredning av arkivdokumenter. For å spare materialet for slitasje mottar publikum ikke originalen, men en ubearbeidet kopi av den. Ødegaard mener denne formidlingsformen har betydelig verdi som «appetittvekkere for det brede publikum» og gjør materialet lett tilgjengelig for de spesielt interesserte. Samtidig letter det arkivinstitusjonens arbeid ved at de ansatte der kan bruke mindre tid til å betjene publikum på lesesalene. Han understreker at spredning av arkivmateriale er en formidlingsform som ofte er et resultat av ønske om å spare materialet for slitasje.

Utarbeidelse og formidling av gjenfinningsmidler er en vanligere form for spredning av informasjon fra arkivene.⁵² De viktigste typene gjenfinningsmidler, som håndbøker, registre og arkivkataloger, kan være en invitasjon til å bli arkivbruker og gi innsikt som gjør at brukerne blir mest mulig selvhjulpne. Ødegaard uttaler at det legges ned mye arbeid i utarbeidelse av arkivkataloger i arkivinstitusjonene. Katalogene gir innføring i hvordan arkivet har oppstått, hvordan det er bygd opp og hvilken informasjon arkivet inneholder. Det er viktig at katalogene skrives på en måte som ikke forutsetter for store forhåndskunnskaper, slik at brukerne kan benytte seg av dem. For at gjenfinningsmidlene skal fungere som formidling, er det en forutsetning at de spres gjennom kopiering, trykking og digitalisering. Ødegaard uttaler også at arkivet og katalogen bør presenteres i andre sammenhenger, som i artikler, oppslag i mediene og i ulike registre. Innrapportering av arkivkatalogen til Samkatalogen presenterer han som et enkelt formidlingsgrep som kan nå fram til et stort publikum. Samkatalogen over privatarkiver er en nasjonal database og har siden januar 2013 inngått i Arkivportalen.⁵³

---

⁵² Ødegaard, 2001: 263

⁵³ Arkivverket, 2013. Database over privatarkiver på nett

Arkivbevisstgjøring er ment å gi publikum kjennskap til arkivinstitusjonenes virksomhet og vise hva slags informasjon som kan bli gjort tilgjengelig ved institusjonene. Ifølge Ødegaard foregår dette gjennom presentasjoner av blant annet arkivskapere eller ulike tema som kan være omhandlet i arkivene. Presentasjonene av arkivene og arkivskaperne kan være kortfattede beskrivelser av arkivskapere eller omfattende presentasjoner av historiske forhold og fenomener som arkivene omhandler. Ifølge Ødegaard skal tiltakene innenfor denne formidlingsformen stimulere publikums nysgjerrighet og bidra til økt interesse for å ta i bruk arkivene.

Arkivbevisstgjøringen kan kommuniseres gjennom massemedia, ulike publikasjoner, på internett, kurs, foredrag og utstillinger.⁵⁴ Formidlingsarbeidet må baseres på en klar oppfatning om hvilken målgruppe arkivinstitusjonen ønsker å henvende seg og nå fram til. Ødegaard hevder at de tradisjonelle mottagerne av arkivinformasjon er elever, studenter og forskere, samtidig som politikere ofte legger vekt på at kulturformidlingen skal nå ut til barn og ungdom, pensjonister, funksjonshemmede og etniske minoriteter. I tillegg er formidling til arkivskapere nødvendig for å sikre at privatarkiver kommer til arkivinstitusjonene i fremtiden. På Arkiverkets nettsider presenteres privatarkiver som «en vesentlig del av nasjonens hukommelse» fordi samfunnsutviklingen alltid har vært knyttet til interaksjon mellom de offentlige myndighetene og private aktører.⁵⁵ Det uttales videre at «[u]ten privatarkiver er kildene til vår historie ufullstendige. Viktige privatarkiver må bevares slik at de kan brukes av forskere i vår tid og i fremtiden». Ifølge Ødegaard handler formidling til bevillende organer i hovedsak om å synliggjøre arkivinstitusjonen og arbeidet som utføres der, noe som kan føre til økte tildelinger. Det kan også være en fordel å la andre aktører videreformidle informasjon i stedet for å henvende seg direkte til mottagerne. Ødegaard peker spesielt på journalister som videreformidlere, men viser også til lærere i skolen og på universitet, historielag og andre typer foreninger. Dette kan føre til en bedre og mer effektiv formidling til større målgrupper.

---

⁵⁴ Ødegaard, 2001: 264

⁵⁵ Arkiverket, 2012. Privatarkiver, bruk

4.3.3. Arkivformidling gjennom internett

Flere av forfatterne viser til digitalisering av arkivmateriale som et nyttig middel i arkivformidling. Fredrik Larsen Lund skriver i artikkelen *Arkivene ut på Facebook* om Riksarkivets formidling gjennom sosiale medier.⁵⁶ Han viser til Facebook, Instagram, Twitter, blogger og YouTube som viktige redskaper for å fortelle publikum om arkivene. De ulike mediene har forskjellige egenskaper, noe som skaper behov for å tilrettelegge presentasjonen av informasjon til hvert enkelt medium. Et eksempel er Riksarkivets blogg, der de presenterer skriftlige dokumenter, foto, tegninger og gjenstander. Samtidig som de legger ut nye blogginnlegg, publiserer de gjerne en kortere versjon på Facebook der de lenker til bloggen. Gjennom Facebook ønsker de å nå fram til personer som ikke er en del av arkivets tradisjonelle brukergruppe. Ifølge Lund er målet med bruk av sosiale medier i arkivformidling å bli mer synlige og tilgjengelige for folk, og å nå fram til historieinteresserte som vanligvis ikke besøker arkivets lesesal.

I sin bloggpost om digitalisering av arkiv, presenterer Valderhaug et problem ved internettformidling.⁵⁷ Han viser til den irske arkivviteren Andrea Johnson som hevder at nye arkivbrukere generelt møter tre utfordringer ved å få tilgang til arkivinformasjon, nemlig usikkerhet om hvor de skal lete etter informasjonen, hvordan de skal be om informasjon og hvordan de skal forstå informasjonen de kommer fram til. Det blir vanskeligere for brukerne å få svar på disse spørsmålene ved bruk av digitalisert arkivmateriale på internett, fordi denne formidlingsformen ikke innebærer arkivaren som mellomledd mellom brukeren og arkivmaterialet. Brukerne får dermed ikke hjelp fra arkivaren til å skjønne hvordan de finner fram i arkivkatalogene eller hvordan de skal forstå dokumentene. Dermed må det utvikles hjelpemidler som kan gi brukerne svar på disse spørsmålene. I denne sammenhengen viser Valderhaug til Bergen byarkivs oppslagsverk for arkivinformasjon ved Bergen byarkiv og Lokalhistorisk arkiv i Bergen, <0Ve>. Dette inneholder en brukerveiledning og skal gi arkivbrukerne hjelp til å finne svar på spørsmålene presentert over.⁵⁸

---

⁵⁶ Lund, 2013: 176-177

⁵⁷ Valderhaug, 2010. Digitalisering av arkiv – rammevilkår, strategiar og utfordringar

⁵⁸ <0Ve>, 2014

Kate Theimer presenterer i sitt kapittel om arkiv og sosiale medier en lignende løsning på utfordringen knyttet til brukerveiledning på nett.⁵⁹ En del arkiver har begynt å bruke en bloggform for å tilgjengeliggjøre kataloger på nett på en enkel måte, såkalte «catablogs». Theimer viser spesielt til University of Massachusetts Amhersts nettside «UMarmot».⁶⁰ På denne siden finner brukerne blant annet en introduksjon til bruk av nettsiden, informasjon om hvordan de kan bruke universitetets arkiver, mulighet for å stille spørsmål til arkivarene og en rekke lenker til digitalisert arkivmateriale, prosjekter og ulike emner. I likhet med andre blogger, har catabloggen til universitetet et kommentarfelt nederst på hvert innlegg. Slik får brukerne mulighet til å kommentere sidene og komme med ulike ønsker og spørsmål. Ifølge Theimer er muligheten til direkte kontakt mellom brukerne, arkivinstitusjonen og arkivmaterialet den viktigste følgen av arkivenes bruk av nye medier. Før de tok disse i bruk, var tilnærmet all kommunikasjon mellom partene begrenset til formelle forum, besøk på lesesalen og bruk av mikrofilm. Oppdagelser knyttet til materialet ble delt med arkivaren og eventuelt fagfelleskap gjennom vitenskapelige publikasjoner. Besøk i arkivlokalene eller telefonkontakt var ifølge Theimer i hovedsak begrenset til historikere og andre forskere. Bruken av nye medier representerer dermed antitesen av denne «pre-web»-situasjonen, og publikasjoner på blant annet YouTube og Flickr er tilgjengelige til enhver tid for alle med tilgang til internett.⁶¹

Ifølge Theimer gjør sosiale medier arkivarene mer tilgjengelige for brukerforespørsler uten de formelle situasjonene som tidligere var en forutsetning for kommunikasjonen. Hun viser til Nova Scotia Archives sin bruk av disse mediene, der de har lyktes med å skape en vennlig og imøtekommende «online persona». Jeg mener at innleggene på Nova Scotia Archives Facebook-side illustrerer dette på en god måte.⁶² Siden inneholder innlegg med lenker til ulike nettressurser, digitalisert arkivmateriale og informasjon om arkivet. Samtidig henvender de seg uformelt og direkte til mottageren i innleggene. Et eksempel er et innlegg fra 27. mars 2014. Her har de publisert en lenke til Nova Scotia Historical Vital Statistics med teksten «Have you tried looking up your family name on Nova Scotia Genealogy? Over one

---

⁵⁹ Theimer, 2011: 128

⁶⁰ Special Collections and University Archives, 2014

⁶¹ Theimer, 2011: 134

⁶² Facebook. Nova Scotia Archives, 2014

million names are online!»). Det er tydelig at de, med denne bruken av sosiale medier, ønsker å nå fram til folk som ikke tidligere har benyttet seg av arkiv. Basert på tilbakemeldingene fra brukerne, ser det ut til at de lykkes med å nå fram til en stor gruppe som aktivt bidrar til siden med lenker og forespørsler til arkivet.

Bjelland skriver at arkivarene bør være bevisst sin rolle som historieforteller i arbeidet med arkivbeskrivelse, og at valgene som tas i prosessen bør synliggjøres. I denne sammenhengen viser han til et eksempel på formidling på internett gjennom bruk av bildedelingstjenesten Flickr.⁶³ Her har Canadas nasjonalarkiv lagt ut et bilde av urinnvåneren og politispeideren Dog Child og hans kone fra omtrent 1890. Ved bruk av en taggefunksjon kan alle som ser bildet legge til emnebeskrivelser, og i chattefeltet kan publikum kommentere bildet, diskutere og stille spørsmål til arkivarene ved nasjonalarkivet. Publisering på Flickr innebærer ifølge Bjelland at bildet til en viss grad blitt tatt ut av sin kontekst. Samtidig inneholder Flickr-siden en lenke til nasjonalarkivets arkivkatalog. Derfra er det lenket til serien *Edward McCann collection*, som bildet av Dog Child og konen er del av, og bildet er dermed ikke tatt fullstendig ut av sin sammenheng. De ulike funksjonene på Flickr-siden gjør det mulig å legge til metadata for andre enn arkivarene, noe som åpner for andre kontekster. Ved bruk av denne teknologien i arbeidet med å legge til metadata, blir prosessen altså mer synlig for publikum. Dette representerer ifølge Bjelland en demokratisering av retten til å gi navn og beskrive kontekst og hva materialet handler om.

Formidling av arkivmateriale ved bruk av sosiale medier innebærer at enkeltdeler av arkivmaterialet blir adskilt fra sin opprinnelige kontekst. Dette kan være problematisk blant annet ved at dokumentinnholdet misforstås fordi mottagerne ikke har tilstrekkelig kjennskap til dokumentets kontekst. Dette problemet kan ikke elimineres, men muligens begrenses ved aktiv bruk av de grunnleggende funksjonene på sosiale plattformer. Flickr inneholder en chattefunksjon der brukerne kan stille spørsmål og diskutere bildene som legges ut. Ved bruk av denne plattformen i arkivformidling vil det være nødvendig at en av de ansatte ved arkivet deltar i diskusjonene og svarer på spørsmål.

---

⁶³ Bjelland, 2013: 33

Bruken av lenking er også av de grunnleggende kjennetegnene ved de sosiale mediene. Dersom personer fatter interesse for digitalisert arkivmateriale på Riksarkivets Facebook-side, kan de stille spørsmål til de ansatte ved Riksarkivet på Facebook-siden. De kan også følge en lenke videre til et mer omfattende innlegg om temaet på Riksarkivets blogg. For at brukerne av disse tjenestene skal få kjennskap til dokumentets kontekst, må de ansatte ved arkivene bidra med grunnleggende informasjon om denne. Et eksempel er Statsarkivet i Tromsøs innlegg fra 12. mars 2014, der de har lagt ut et bilde med teksten «Mennesker ved vippebrønn et sted i Troms. Bildet skal være tatt ca. 1890. Foto: Wilse. (Troms landbruksseksjons arkiv, Statsarkivet i Tromsø.)». ⁶⁴ Ved at mottagerne får kjennskap til hvilket arkiv bildet er hentet fra, får de muligheten til å oppsøke Statsarkivet og se dokumentet i sammenheng med det andre materialet i arkivet. Det kan diskuteres om denne teksten i seg selv er tilstrekkelig til å regnes som formidling av kontekst, men den gir brukerne en grunnleggende forståelse av dokumentet.

I *Vurdering av Arkivverkets brukertjenester. Delrapport 1* fra 2010 knyttes den økte digitaliseringen til nedgang i antall besøkende på lesesalene til de arkivinstitutionene som ligger under Arkivverket. Fra 1998 til 2008 gikk antallet fra 40.446 årlig besøkende på lesesalene til 18.533 besøkende, og forfatterne mener dette har sammenheng med at mye arkivmateriale har blitt digitalisert og gjort tilgjengelig på Digitalarkivet i denne tiårsperioden. ⁶⁵ I andre del av rapporten, om Arkivverkets nettbaserte brukertjenester, vies det stor plass til sosiale medier. ⁶⁶ De sosiale mediene bidrar til kommunikasjon fra arkivinstitutionene til publikum, samtidig som de gjør det mulig å kommunisere den andre veien. Ved at publikum kommenterer og diskuterer publikasjonene på de sosiale mediene, kan de også bidra til å forbedre informasjonen.

Forfatterne hevder at sosiale og nettbaserte tjenester ligger på grensen mellom brukertjenester, informasjon, formidling, underholdning og kommunikasjon. Tjenestene kan også gjøre Arkivverket kjent for nye brukergrupper. Hjemmesider, Arkivportalen og Digitalarkivet er hovedarena for Arkivverkets netttjenester. Hjemmesidene skal gi

---

⁶⁴ Facebook. Statsarkivet i Tromsø, 2014

⁶⁵ Breivik, m.fl., 2010: 11-16

⁶⁶ Breivik, m.fl., 2011: 5-16

informasjon, veiledning og opplevelser til publikum, Arkivportalen skal gjøre informasjon om innholdet i arkivene tilgjengelig, og gjennom Digitalarkivet skal materiale i digital eller transkribert form publiseres. Forfatterne mener at muligheten for å utføre arkivsøk på nettet framfor å måtte oppsøke en arkivlesesal, senker terskelen for å gjennomføre slike søk. De mener at Facebook i hovedsak bør brukes til å publisere lenker til hjemmesidene, Arkivportalen, Digitalarkivet og andre sosiale medier. Facebook har stor utbredelse i alle aldersgrupper og egner seg godt for å nå fram til dedikerte målgrupper og å organisere arrangementer. Arkivverkets bruk av Facebook kan altså bidra til at publikum får kjennskap til etatens øvrige nettressurser.

4.4. Kulturdepartementets syn på arkivformidling

I tillegg til å studere bidragsyterne i debatten om arkivformidling, er det nyttig å se hvilke aspekter ved arkivformidlingen som har blitt tillagt betydning av Kulturdepartementet i meldinger til Stortinget om arkiv. Ved gjennomgang av et utvalg stortingsmeldinger fra begynnelsen av 2000-tallet og framover, kan utviklingen av synet på arkivformidling bli tydeligere. Mitt utvalg er begrenset til tre stortingsmeldinger fra dette tidsrommet. Jeg har valgt disse fordi jeg mener de illustrerer utviklingen i perioden på en dekkende måte. I *Stortingsmelding nr. 22 (1999-2000)* fra Kulturdepartementet om arkiv, bibliotek og museum, framheves arkivenes demokratiske funksjon.⁶⁷ Dette innebærer at arkivene ikke bare skal dekke bruksbehovene for de offentlige myndighetene, for en begrenset «intellektuell elite» eller bruk i fjern framtid. Fordi de eldre arkivene er en kollektiv eiendom som arkivinstitusjonene forvalter på vegne av befolkningen, er det nødvendig at de handler ut fra vurderinger om samfunnets beste. Det uttales at det dermed ikke er tilstrekkelig å tilgjengeliggjøre materialet slik at brukere kan ta kontakt med arkivet og spørre om det. Det er behov for aktiv formidling for å stimulere til arkivbruk i bredere kretser, slik at samfunnet og den enkelte kan dra nytte av informasjonen. Til tross for betydningen av arkivformidling, har arbeidet tidligere blitt nedprioritert ifølge meldingen. Ønsker om økt formidling har imidlertid begynt å gjøre seg gjeldende. Dette beskrives som en konsekvens av behovet for å styrke arkivenes legitimitetsgrunnlag og nye muligheter for å effektivisere og demokratisere

---

⁶⁷ St.meld. nr. 22 (1999-2000): 57-60

tilgangen til arkiv gjennom digitalisering. Ambisjonene for arkivformidling er likevel svært begrenset i meldingen. Tiltakene som beskrives er utgivelser av arkivmateriale som kilder til forskning på norsk språk og historie, formidling på nettstedet Digitalarkivet og organisering av salg av mikrofilmkopier.

I de delene av *Stortingsmelding nr. 48 (2002-2003)* som omhandler arkiv, fokuseres det i stor grad på behovet for digitalisering og tilgjengeliggjøring av arkivkataloger og annet arkivmateriale på nett. Det uttales at «[f]or å opna arkivkjeldene for eit stort publikum og slik bringa arkiva ut til folket må ein intensivera arbeidet for å digitalisera utvalde kjeldeseriar og gjera dei tilgjengelege gjennom nettbaserte tenester».⁶⁸ Forfatterne av stortingsmeldingen ønsker altså at arkivenes demokratiske rolle skal styrkes gjennom utvikling av ressurser på internett. Samtidig som internettformidling oppfattes som en viktig ressurs, problematiserer forfatterne digitalisering som formidlingsmetode. Fordi arkiv er skapt i en administrativ og samfunnsmessig kontekst, er det problematisk å skille materialet fra konteksten. Forfatterne mener at uten konteksten vil kildeverdien reduseres og dokumentinnholdet bli forvrengt. I denne sammenhengen mener jeg det er viktig å bemerke at materialet allerede er tatt ut av sin opprinnelige kontekst, ved at arkivene har blitt overlevert fra arkivskaperne til arkivinstitusjonene. Dette er imidlertid en forutsetning for at dokumentene skal bli bevart og tilgjengeliggjort, og ved nettpublisering blir arkivmaterialet i ytterligere grad adskilt fra den opprinnelige konteksten.

Brukerne som arkivene kommer i kontakt med på nett, mangler mye av den historiske og kildekritiske kunnskapen som de tradisjonelle arkivbrukerne innehar. Ifølge forfatterne av stortingsmeldingen, skaper dette et behov for formidlingspedagogisk og arkivfaglig metodeutvikling. Jeg oppfatter det slik at dette omhandler behov for ekspertise i arkivformidling på nett som gjør at brukerne får den kunnskapen de trenger for å forstå innholdet i det digitaliserte materialet. De stiller også spørsmål ved hvilke kriterier som skal avgjøre hvilket materiale som digitaliseres og tilgjengeliggjøres ved nettbasert arkivformidling. Formidlerne må gjøre et snevert utvalg som innebærer «å setja noko på

---

⁶⁸ St.meld. nr. 48 (2002-2003): 13

pidestallen og forvise resten til det ytste mørket». ⁶⁹ Forfatterne presenterer ulike kriterier som kan legges til grunn for utvalget. De foreslår brukerorientert tilnærming, ren verdivurdering eller å forsøke å dokumentere samfunnet så bredt som mulig gjennom nettformidlingen.

Disse utfordringene med nettformidling er i stor grad de samme som noen av de andre forfatterne har problematisert i sine tekster om arkivformidling. Det dreier seg i hovedsak om problemene med å avgjøre hvilket materiale som skal gjøres synlig, hvordan arkivformidlerne skal rette seg mot nye brukere og problemene med å skille arkivdokumenter fra sin kontekst. I likhet med forfatterne av stortingsmeldingen, foreslår Valderhaug å presentere et bredt dokumentutvalg. Samtidig bør formidlingsarbeidet innebære formidling av konteksten i tillegg til formidling av selve dokumentinnholdet, slik at publikum får kjennskap til begge deler. ⁷⁰ På denne måten kan formidlerne overkomme problemet med at brukerne av nettressursene mangler en del historisk og kildekritisk kunnskap. Jeg vil trekke fram folketellingen fra 1910 på Digitalarkivets nettsider som et eksempel på en slik løsning. Der er den transkriberte utgaven av folketellingen supplert med informasjon som kan bidra til å bevisstgjøre brukerne om folketellingens omstendigheter og egenskaper. Ved å trykke på fanen «om kjeldene» kan brukerne lese om gjennomføringen av folketellingen, mangler i den, befolkningsutviklingen i tiden etter den forrige folketellingen i 1900 og om gjennomføringen av digitaliseringsarbeidet. ⁷¹ På denne måten får brukerne større kjennskap til dokumentinnholdets kontekst og prosessen fram mot resultatet de har foran seg. Dette kan bidra til at de utøver større grad av kvalifisert skjønn når de studerer innholdet.

I *Melding til Stortinget 7 (2012-2013)* vises det både til arkivenes betydning for befolkningens rettssikkerhet og demokrati. Dokumentasjon av rettigheter, plikter, vedtak og avtaler er blant arkivenes viktigste funksjoner, og skal sikre enkeltindividenes rettssikkerhet. I tillegg uttales det at «[a]rkiva er vårt felles, kollektive minne som blir forvalta på vegner av samfunnet. Eit viktig kjennemerke ved eit moderne, demokratisk samfunn er at arkiva er

---

⁶⁹ St.meld. nr. 48 (2002-2003): 169

⁷⁰ Valderhaug, 2011 a: 173-177

⁷¹ Arkivverket, 2014. Folketellingen 1910

tilgjengelege for innsyn og bruk».⁷² I denne sammenhengen framheves verdien av arkivenes tilgjengelighet og betydningen av formidling for at arkivene skal fylle sin demokratiske funksjon. Denne stortingsmeldingen går grundigere inn på arkivformidlingstemaet og viser til langt flere formidlingsformer enn de tidligere meldingene. Formidling presenteres som arrangementer, foredrag, utstillinger og kildepublikasjoner, skriftlige presentasjoner og nettfremidling. Det fokuseres særlig på utstillinger og nytten av samarbeid mellom museer og arkiver.⁷³ Museer oppleves i større grad enn arkivene som sosiale møtesteder, og ifølge meldingen fører samarbeid mellom arkiv- og museumsinstitusjoner med seg en kombinasjon av ekspertisen og materialet som finnes ved institusjonene. Samtidig som det er viktig å samarbeide med museene, skal arkivenes egen pedagogiske kompetanse og utstillingskompetanse utvikles. Den digitale formidlingen trekkes inn også i denne meldingen. Midlene de ønsker å bruke i internettformidlingen, er sosiale medier og tilgjengeliggjøring av arkivmateriale på nett. I tillegg vil de bruke nettutstillinger for å nå fram til skoleelever og andre nye målgrupper.

Samtidig som stortingsmeldingene viser Kulturdepartementets ønsker for arkivinstitutionene, gir tildelingsbrev til Arkivverket en mer tydelig framstilling av hvilke prioriteringer, krav og mål departementet har for arkivene. I tildelingsbrevet for 2013 står det at Arkivverket skal gjøre arkivene bedre kjent gjennom formidlingstiltak som utstillinger på nett og i arkivenes lokaler, arrangementer, omvisninger, undervisningsopplegg, foredrag, forelesninger og publikasjoner. Arkivverket skal bedre tilgangen til arkivmateriale gjennom digitalisering, registrering i elektroniske kataloger og andre gjenfinningssystemer. I tillegg skal de gjøre elektronisk arkivmateriale tilgjengelig med presentasjoner og formidling gjennom Digitalarkivet.⁷⁴ Ved gjennomgangen av stortingsmeldingene og tildelingsbrevet blir det tydelig at oppmerksomheten i de politiske organene om arkivformidling har økt siden 2000. Argumentene for å drive med arkivformidling har vært forholdsvis uendret i perioden. Den viktigste endringen er muligheten for å ta i bruk flere og mer effektive digitale hjelpemidler i formidlingsarbeidet.

---

⁷² Meld. St. 7 (2012-2013): 6

⁷³ Meld. St. 7 (2012-2013): 45-47

⁷⁴ Kulturdepartementet, 2013. Tildelingsbrev til Arkivverket

4.5. Oppsummering av litteraturen

Forholdet mellom proveniensprinsippet og ønsket om arkivformidling har vært et problematisk tema. Jeg har imidlertid inntrykk av at dominansen til strategien som Jensen og Jensen beskriver som «arkivet for samfunnet og for alle» har ført til større oppmerksomhet rundt aktiv og utadrettet kommunikasjon fra arkivene. Dette har åpnet for at flere er villige til å prioritere formidling. Theimer beskriver denne oppfatningen som ny tilpasningsevne i arkivinstitusjonene;

[t]his new flexibility can be seen in the willingness to separate archival material from its original context and give up strict limits on control by sharing materials on sites such as Flickr and YouTube. Being open to letting these materials stand on their own, outside of the traditional archival framework, allows the archives to put their materials where the audience is already going.⁷⁵

Samtidig er forfatterne opptatt av å kommunisere dokumentenes kontekst i sammenheng med den øvrige arkivformidlingen, slik at arkivmaterialet ikke formidles fullstendig adskilt fra konteksten.

Basert på litteraturen er det tydelig at synet på arkivformidling har beveget seg mot en oppfatning i tråd med den samfunnsorienterte arkivteorien. Flertallet av forfatterne som har diskutert dette, oppfatter ikke arkivmaterialet som et nøytralt bevis på fortidige hendelser, men som et resultat av både bevisste og ubevisste valg som har blitt tatt både før og etter at arkivmaterialet ankom en arkivinstitusjon. Ved bevissthet om arkivarenes påvirkning på arkivene gjennom sitt arbeid, kan de ulike sidene ved arkivarbeid ses som ledd i en helhetlig prosess, framfor som motstridende aktiviteter. En stor del av forfatterne presenterer digitalisering av arkivmateriale, aktiv bruk av sosiale medier og andre ressurser på internett som effektive midler i formidlingsarbeidet. Flertallet av forfatterne uttrykker at arkivformidling kan være et gode for arkivene. Noen av dem ser det også som en forutsetning for at arkivene skal oppfylle funksjonen som demokratiske institusjoner. Det er imidlertid delte meninger om hvordan og med hvilke midler arkivformidlingen skal gjennomføres.

---

⁷⁵ Theimer, 2011: 137

5. Analyse

Denne analysen er basert på mine erfaringer fra praksisperioden ved Statsarkivet i Tromsø og litteraturen jeg gjorde rede for i forrige kapittel. Analysen er organisert etter oppgavens tre problemstillinger. I første del skal jeg vurdere hvorfor Statsarkivet i Tromsø driver med arkivformidling og hva som er motivasjonen for formidlingen. Deretter skal jeg fokusere på formidlingsformene som brukes i sammenheng med de ulike formidlingstiltakene. Hvilke medium og midler benyttes? Hvordan fungerer de forskjellige formidlingsformene, og hvorfor velger Statsarkivet å bruke disse? Jeg avslutter analysen med å ta for meg mottagergruppene for formidlingstiltakene. Hvem er disse mottagerne, og hvorfor ønsker Statsarkivet å nå fram til dem med arkivformidlingen?

5.1. Hvorfor formidle?

Føringer fra Kulturdepartementet er viktige for prioriteringene i arkivinstusjonene tilknyttet Arkivverket. I *Melding til Stortinget 7 (2012-2013)* og i tildelingsbrevet til Arkivverket for 2013 framstilles formidling som en viktig side ved arkivarbeidet.⁷⁶ Gjennom stortingsmeldingene blir det tydelig at den demokratiske legitimeringen av arkivene og behovet for å gjøre arkivene kjent for flere er viktige argument.⁷⁷ Som vist i forrige kapittel legger også forfatterne som skriver om arkivformidling stor vekt på at arkivene skal bli mer synlige og tilgjengelige for befolkningen. Flere av dem framhever også arkivene som samfunnsinstitusjoner, og betydningen av å nå fram til nye grupper gjennom formidlingsarbeidet.

I praksisperioden ved Statsarkivet i Tromsø tok jeg del i og observerte en rekke aktiviteter knyttet til arkivformidling. En av de første oppgavene jeg utførte, var ordning av et privatarkiv etter bergingeniør Gudbrand Thesen. Da ordningsarbeidet var utført, ble det laget en nettpresentasjon om arkivet. Målet med dette var å gjøre arkivbrukerne klar over at arkivet var ordnet og tilgjengelig. Nettutstillingen kan samtidig ha ført til at brukere av

---

⁷⁶ Meld. St. 7 (2012-2013) og Kulturdepartementet, 2013. Tildelingsbrev til Arkivverket, 2013

⁷⁷ St.meld. nr. 22 (1999-2000), St.meld. nr. 48 (2002-2003) og Meld. St. 7 (2012-2013)

Arkivverkets nettsider fattet interesse for dette arkivmaterialet og oppsøkte arkivinstusjonen for å studere det. Brukerne av Arkivverkets nettsider er sannsynligvis personer med kunnskap om og erfaring med arkiv. For å gi personer som ikke har denne erfaringen et positivt møte med arkivet og arkivinstusjonen, kan sosiale medier være et egnet redskap. Facebook har stor utbredelse, og ifølge deres egne tall var 2,2 millioner nordmenn daglige brukere av plattformen i august 2013. Ifølge TNS Gallups anslag på samme tidspunkt var tallet enda høyere, på omtrent 2,4 millioner norske daglige Facebook-brukere over 15 år.⁷⁸ Ved bruk av plattformen får de ansatte i arkivene muligheten til å komme i kontakt med større deler av befolkningen enn gjennom de tradisjonelle kanalene. Lenking til nettutstillingen og arkivkatalogen om Thesen i et innlegg på Statsarkivet i Tromsøs Facebook-side bidro sannsynligvis til at noen Facebook-brukere fulgte lenken til nettutstillingen. Innlegget inneholdt også en kort presentasjon av arkivet og arkivskaperen. Denne introduksjonen kan ha framkalt interesse og nysgjerrighet blant noen av mottagerne, slik at de gikk inn på Arkivverkets nettsider via lenkene. I første omgang er innlegg på en Facebook-side kun synlige på veggen til personer som følger siden. Ved følgernes kommentering og deling av innleggene på siden blir de imidlertid synlige for flere personer. I mars 2014 hadde Statsarkivet i Tromsøs Facebook-side litt under 700 følgere, et forholdsvis høyt tall sammenlignet med antallet som jevnlig oppsøker arkivets lesesal eller arrangementer i arkivlokalene. Basert på dette oppfatter jeg sosiale medier som et velegnet redskap for bred spredning av informasjon om materialet ved arkivinstusjonen.

Selv om Facebook-innlegget kan ha ført til at flere så nettutstillingen, er det lite sannsynlig at det førte til en nevneverdig økning i besøkende på arkivets lesesal. Det er tross alt et langt steg fra å motta og følge lenker på internett til aktivt å oppsøke arkivinstusjonen. Dersom målet er at folk skal få kjennskap til arkiv, mener jeg likevel at denne formidlingsformen er et egnet middel. Når personer som er ukjente med arkiver ser på en nettutstilling, og eventuelt klikker videre til andre nettutstillinger og publikasjoner, får de en klarere oppfatning av materialet som finnes ved arkivinstusjonene. På samme tid er det mulig at internettpublikumet ikke nødvendigvis sitter inne med et konkret spørsmål som de ønsker svar på fra arkivinstusjonen. Dette gjør at de ikke opplever det som naturlig å oppsøke

---

⁷⁸ Jerijervi, 2013

arkivets lokaler på dette tidspunktet. Theimer hevder at dagens arkivpublikum gjerne oppsøker arkivmateriale på internett på leting etter interaksjon med «fortiden». Dette skiller seg fra den tradisjonelle arkivbruken som har omhandlet søk etter historisk informasjon for bruk i forskning.⁷⁹ Jeg mener dette henger sammen med folks generelle bruk av internett, der nettbruken er knyttet til opplevelser og underholdning i minst like stor grad som til kunnskapsinnhenting for bruk i en konkret sammenheng. Publikasjonene på nett gir internettpublikummet en positiv opplevelse knyttet til arkiv som kan bidra til at de oppsøker en arkivinstitusjon ved behov i framtiden.

I praksisperioden observerte jeg omvisning i arkivlokalene for masterstudenter ved historiestudiet på Universitetet i Tromsø. De fleste historiestudenter har sannsynligvis fått grunnleggende kjennskap til arkivinstitusjoners funksjon gjennom studiet. De har likevel ikke nødvendigvis kunnskap om ansvarsdelingen mellom de ulike arkivinstitusjonene, hvilke geografiske områder de ulike arkivene oppbevarer materiale fra, eller hvordan de skal benytte seg av arkivenes ressurser. Ved presentasjoner av nettressursene og materiale ved arkivinstitusjonen kan studentene bli mer bevisst nytten av arkiv for masteroppgavene sine og andre historiarbeider de eventuelt skal jobbe med i framtiden. Samtidig ble en del av studentene oppfordret til å ta kontakt med Statsarkivet for hjelp til å finne egnet materiale for oppgavene. En slik direkte oppfordring kan bidra til å minske eventuell ulyst til å oppsøke arkivinstitusjonen og be de ansatte ved arkivet om hjelp til å finne egnet materiale. Omvisningen ved Statsarkivet ble altså arrangert for en gruppe som mest sannsynlig allerede hadde kjennskap til arkiv, og målet med den var å stimulere til bruk av arkivmateriale, både gjennom ressurser på nett og materiale på arkivets lesesal.

Slektsforskerdagen ble arrangert i samarbeid med organisasjoner som arbeider med slektsgransking, og det er sannsynlig at mange av de besøkende allerede hadde interesse for og erfaring med dette. Jeg fikk også inntrykk av at en stor del av publikum var tilstede på arrangementet på grunn av temaet «kvener i Troms». Gjennom samtaler med de ansatte ved arkivet ble det klart at betydningen av arrangementet og temaet for publikum var en

---

⁷⁹ Theimer, 2011: 136

viktig motivasjon. I tillegg ønsket de å bidra til en positiv og sosial opplevelse for deltagerne. Fokus på å skape rom for diskusjoner blant deltagerne i plenum og i pauser, og kulturelle innslag som konsert, filmvisning og utstilling med fotografi peker også mot denne motivasjonen. Introduksjonen i bruk av nettressurser i slektsgranskingen var rettet mot å gi deltagerne utvidet kunnskap om slektsgransking ved bruk av internett. Samtidig ble kvenskspråklige dokumenter ved Statsarkivet i Tromsø trukket fram. Jeg tolker det som at disse presentasjonene skulle stimulere til interesse for og bruk av arkivmaterialet. Denne typen arrangementer kan bidra til at de delene av publikum som ikke har drevet med slektsgransking tidligere fatter interesse for det. Slektsgranskere er en betydelig del av de besøkende på lesesalen og omfatter en stor del av brukerne av arkivenes ressurser på internett. På denne måten kan slike arrangementer bidra til en positiv opplevelse for de besøkende, økt kjennskap til ressursene ved arkivinstitusjonen, og en økning i antall arkivbrukere på internett og arkivets lesesal.

Flere av forfatterne har vist til behovet for arkivformidling for å gi folk kjennskap til arkiv. Ødegaard uttaler i tillegg at det er viktig å kommunisere med arkivskapere for at deres arkiver skal være i best mulig stand når de i fremtiden blir overlevert til arkivinstitusjonene. Jeg var til stede under et møte mellom en representant fra Statsarkivet i Tromsø og en organisasjon i Tromsø der praktiske utfordringer knyttet til arkiveringen ble diskutert. Det kom fram at enkelte av de ansatte i organisasjonen ikke så betydningen av å bevare materialet, og at de tidligere ofte hadde kastet materiale som ikke lenger var i bruk. De ble oppfordret til å tenke gjennom hvordan materialet organisasjonen har produsert kan være interessant for andre, for eksempel framtidige historikere. Kontakten med arkivskaperne omfattet altså både praktiske sider ved arkivbevaringen og de ansattes syn på betydningen av arkiv. Begge er nødvendige for å sikre framtidig overlevering av organisasjonens arkiv og kvaliteten på arkivet.

Målet med Arkivdagen er ifølge Kulturrådet å vekke interesse for «arkivene som samfunnets minne – både for fortid og framtid».⁸⁰ Denne begrunnelsen for arkivformidling er i tråd med

---

⁸⁰ Kulturrådet, 2013. Arkivdagen

Cooks syn på arkivene som bidragsytere til befolkningens følelse av identitet, historie, kultur og personlig og kollektivt minne. Foredragene på Arkivdagen ved Statsarkivet i Tromsø handlet om temaet «kvinneres stemmer». Foredragsholderne fortalte samtidig hvordan de har brukt arkivmateriale i arbeidet med temaene de presenterte. Det samme gjaldt det musikalske innslaget, der det ble fortalt hvilket arkiv teksten var funnet i og hvordan vi hadde gått fram for å sette til melodien. Gjennom utstillingen i Statsarkivets foajé fikk publikum innblikk i materialet som finnes ved Statsarkivet i Tromsø. Min erfaring var at utstillingen skapte nysgjerrighet om kvinneforeningene og personene som ble presentert gjennom plakatene og heftene. I tillegg fikk jeg spørsmål om hvilket annet materiale som finnes ved arkivet, hvordan man går fram for å få tilgang til det og hvilket materiale man er tillatt innsyn i. Utstillingen førte altså til interesse både for arkivmaterialet og ulike bestemmelser knyttet til det blant de besøkende.

Temaet på Arkivdagen knyttet de ulike formidlingsaktivitetene sammen, og for publikum var sannsynligvis innholdet i dokumentene like viktig som kunnskapen om arkiv som ble formidlet. Jeg mener likevel at det kan være en fordel med et samlende tema for slike arrangementer. Ved å presentere et aktuelt tema, som kvinneres stemmer i året for stemmerettsjubileet, bidrar arrangementet til å vise publikum hvordan materiale ved arkivinstitusjonene kan bidra til kunnskap om emnet. Samtidig kan arrangementer med et spesifikt tema føre til at personer eller organisasjoner med interesse for emnet oppsøker arrangementet. På denne måten tilegner de seg grunnleggende kunnskap om arkivinstitusjonen og arbeidet som utføres der.

Arkivdagen ved Statsarkivet i Tromsø trakk til seg 30-40 gjester. Jeg fikk inntrykk av at de besøkende i hovedsak var folk som hadde en interesse for arrangementets tema eller kjennskap til arkivene. Denne typen arrangementer blir sannsynligvis sett av færre enn det som er tilfellet ved for eksempel nettutstillinger. Jeg mener likevel det er nyttig med formidlingstiltak som Arkivdagen, fordi disse gir publikum en annen og mer mangfoldig opplevelse enn nettutstillinger. Samtidig kan arrangementer i arkivinstitusjonens lokaler føre til at de besøkende blir mer komfortable med å oppsøke institusjonen i andre

sammenhenger. Selv om slike arrangementer ikke nødvendigvis fører til økning i antall arkivbrukere, mener jeg at de er egnet som møtearenaer mellom arkivinstisusjonen og de besøkende. Slik kan arrangementene bidra til forståelse for arkivers funksjon blant folk som ikke har kunnskap om eller erfaring med dette. Lindbach uttaler at samtidig som en arkivutstilling belyser et tema, er hovedmålet å vise hva arkiv er.⁸¹ I sammenheng med Arkivdagen framsto de presenterte arkivdokumentene som eksempler på materialet som oppbevares ved Statsarkivet. På denne måten fungerte dokumentene som midler i arkivformidlingen. Jeg mener det er en fordel å være bevisst på at bruk av ulike temaer i arkivformidlingen kan motivere nye grupper til å oppsøke arrangementene. Slik kan arrangementer som Arkivdagen være egnet for å formidle grunnleggende kunnskap om arkiv til nye grupper.

Formidlingstiltakene jeg tok del i eller observerte ved Statsarkivet i Tromsø omhandlet i stor grad å gjøre mottagerne bevisst på arkivers betydning og å skape interesse for arkiv. I noen tilfeller vil interessen føre til flere arkivbrukere, både når det gjelder besøk på arkivenes lesesal og bruk av arkivets nettressurser. Formidlingstiltak som ikke fører til flere arkivbrukere kan likevel være betydningsfulle. De bidrar til at flere får en positiv oppfatning av arkiver, grunnleggende kunnskap om arkivenes funksjon, og kjennskap til materialet ved de forskjellige arkivinstisusjonene. Økt kjennskap til arkiv blant arkivskapere vil også bidra til å sikre framtidig overlevering av privatarkiver.

Den demokratiske legitimeringen av arkiv er et viktig argument for å drive med arkivformidling. Ifølge *Stortingsmelding nr. 22 (1999-2000)* er de eldre arkivene kollektiv eiendom som arkivinstisusjonene forvalter på vegne av befolkningen. Dermed skal hele befolkningen ha mulighet til å dra nytte av dokumentene. For at folk skal ha denne muligheten, er det nødvendig at de får kjennskap til arkivenes funksjon, og for å oppnå det er formidlingsarbeid avgjørende. Det er ikke bare befolkningens tilgang til eldre arkivmateriale som brukes for å illustrere arkivenes demokratiske funksjon. Som Valderhaug viser, omhandler den demokratiske legitimeringen av arkiv også retten til innsyn i

---

⁸¹ Lindbach, 2004: 14

dokumenter for kontroll av styresmaktene og forvaltningen, i tillegg til retten til partsinnsyn i saker som omhandler en selv.⁸² Arkivformidling er en forutsetning for at befolkningen skal få kjennskap til arkiver og anses dermed som et redskap for å realisere idealet om arkiver som demokratiske institusjoner.

5.2. Formidlingsformer

Da arkivet etter Gudbrand Thesen var ferdigordnet og arkivkatalogen utarbeidet ble katalogen gjort tilgjengelig gjennom Arkivverkets nettsider. Dette faller innenfor det Ødegaard beskriver som spredning av gjenfinningsmidler, og skal fungere som en invitasjon til å bli arkivbruker. Nettutstillingen vil jeg beskrive som en grunnleggende variant av arkivbevisstgjøring fordi den inneholdt en kort tekst om arkivskaperen og hans virke. Nettutstillingen inneholdt også noen skannede kart fra arkivet, og spredning av arkivdokumenter ble dermed brukt som et middel i arkivbevisstgjøringen. Disse formidlingsformene skal bidra til økt interesse for arkiv i tillegg til å virke som en «appetittvekker» for mottagerne. Arkiver ved institusjonene under Arkivverket blir også gjort kjent gjennom nettsidene Digitalarkivet og Arkivportalen. Her presenteres både arkivkataloger og arkivdokumenter. I formidling av denne typen materiale er det altså spredning av arkivmateriale og gjenfinningsmidler er den mest brukte formidlingsformen.

Arkivdagen innebar en kombinasjon av flere ulike formidlingsformer med utstilling, foredrag og musikk. Samtidig som arrangementet var et tiltak for arkivformidling, innebar det presentasjon av et spesifikt tema. En følge av dette kan bli at publikum oppfatter tiltaket kun som formidling av kunnskap om temaet og at arkivformidlingsaspektet ved arbeidet blir usynlig. Dermed kan arrangementet framstå kun som historieformidling. Jeg mener at arrangementet på Arkivdagen innebar en kombinasjon av arkiv- og historieformidling. Samtidig som temaet var framtrepende i formidlingen, ble det i utstillingen gjort tydelig hvilke arkiv de ulike presenterte arkivdokumentene tilhører. I tillegg ble det jevnlig vist til betydningen av arkiv for kunnskap om temaene som ble presentert i foredragene.

---

⁸² Valderhaug, 2011, b

Arrangementer som Arkivdagen er mer tids- og arbeidskrevende enn for eksempel nettutstillingen om Gudbrand Thesens arkiv. Dette kan gjøre at man stiller spørsmål ved nytten av arkivdag som formidlingsform. I begge tilfeller er det først og fremst materiale som finnes ved arkivinstitusjonen som kommuniseres. I tillegg innebærer begge formidlingstiltakene det Ødegaard beskriver som arkivbevisstgjøring, som skal gi publikum kjennskap til virksomheten og arkivmateriale. Dette skal stimulere publikums nysgjerrighet og føre til økt interesse rundt arkivene.⁸³ Jeg mener at virkningene av formidlingstiltakene og budskapet som formidles kan påvirkes av midlene eller mediene man benytter i formidlingsarbeidet. Samtidig som arrangementer i arkivets lokaler innebærer arkivbevisstgjøring, kommuniserer man implisitt en oppfatning om arkivinstitusjonens virksomhet og rolle som inviterende og åpen. Slik kan arrangementer som Arkivdagen få en annerledes virkning på mottagerne enn nettutstillinger og bidra til at de besøkende blir mer åpne for å oppsøke arkivinstitusjonen i andre sammenhenger. I sammenheng med både Arkivdagen og arbeidet med arkivet etter Gudbrand Thesen var det arkivmateriale som var det uttalte innholdet i formidlingen. Valget med å formidle arkivmateriale på to svært ulike måter peker mot at innholdet i formidlingen ikke nødvendigvis legger føringer for hvilken formidlingsform som tas i bruk. Arkivdagen omhandlet et spesifikt tema i stedet for et enkelt arkiv, noe som åpnet for bruk av flere arkiver i utstillingen. Ved at ulike dokumenter fra flere arkiver ble presentert, bidro utstillingen til å formidle en oppfatning om bredden i materialet som finnes ved arkivinstitusjonen. Gjennom Arkivdagen var det altså mer enn konkret arkivmateriale som ble formidlet. Arrangementet kommuniserte oppfatningen om arkivinstitusjonens rolle som inviterende og åpen, i tillegg til at det viste betydningen av arkiv for kunnskap om Arkivdagens tema.

Historiestudentenes arkivbesøk i Statsarkivets lokaler innebar presentasjon av arkivmateriale og omvisning i arkivlokalene. Studentene fikk se eksempler på folketellinger, og hvordan de framstår i sin originale form sammenlignet med på Arkivverkets nettsider. De fikk også studere kopier av ulike dokumenter som bidro til å vise variasjonen i materialet som finnes ved arkivet. Omvisningen i arkivmagasinet bidro også til å vise denne variasjonen, og ved å ta

---

⁸³ Ødegaard, 2001: 259

studentene med inn i magasinene fikk de innblikk i hvilke arkiver som finnes ved Statsarkivet i Tromsø. I likhet med Arkivdagen og nettutstillingen om Gudbrand Thesens arkiv, innebar presentasjonen og omvisningen formidling av arkivdokumenter. Den viktigste siden ved formidlingen var likevel informasjonen om gjenfinningsmidler. Gjennom denne presentasjonen ble studentene i bedre stand til å bruke nettressursene og til å utøve kildekritikk i eventuelt arbeid med dem. Det overordnede budskapet i formidlingen var altså hvordan arkivinstitusjonen kan bidra i studentenes arbeid gjennom nettressursene og lesesalsbesøk. Arkivbesøket innebar det Jensen og Jensen beskriver som veiledning eller casebasert veiledning. Veiledningen skal gjøre mottagerne i stand til å bruke arkivenes gjenfinningsressurser slik at de får mulighet til å benytte seg av arkivmaterialet. Det er problematisk å sette et klart skille mellom veiledning og casebasert veiledning. Basert på Jensen og Jensens uttalelse om at sistnevnte skal inspirere mottagerne, samtidig som «det casebaserte veiledningsprodukt kan have egentlige formidlingsmessige kvaliteter, der bringer indholdet ud over den brug, som er snævert knyttet til fremfinding av arkivalier» vil jeg påstå at denne typen presentasjoner og omvisninger faller under casebasert veiledning.⁸⁴ I omvisningen av historiestudentene var formidlingsmidlene svært sammensatt. Det ble tatt i bruk presentasjon av arkivdokumenter, gjenfinningsmidler og bevisstgjøring om arkivinstitusjonen og dens funksjon. I dette tilfellet er det lite trolig at materialet som ble formidlet la store føringer for valg av formidlingsmiddel. Jeg mener at både innholdet i formidlingen og valget av formidlingsmidler først og fremst var et resultat av gruppen formidlingstiltaket var rettet mot.

Møtet med arkivskaperne skilte seg fra de andre formidlingstiltakene ved at målet var å sikre overlevering og kvalitet på framtidige arkiv. Kommunikasjonen med arkivskaperne innebar i utgangspunktet grunnleggende praktisk informasjon om arkivbevaring og spørsmål fra organisasjonens ansatte. Ved å gå inn på temaene som ble tatt opp på møtet, blir det klart at kommunikasjonen i likhet med de andre formidlingstiltakene innebar arkivbevisstgjøring. Det som ble formidlet var en kombinasjon av praktisk informasjon og bevisstgjøring om behovet for bevaring av materiale fra organisasjonen.

---

⁸⁴ Jensen og Jensen, 2004: 7

I likhet med Arkivdagen omfattet Slektforskerdagen kombinasjon av flere ulike formidlingsformer. Programmet besto av konsert, foredrag, filmvisning, utstilling med dokumenter og foto knyttet til kvensk historie, og kurs om bruk av nettressurser. I motsetning til Arkivdagen var Slektforskerdagen et samarbeid mellom Statsarkivet og andre organisasjoner, noe som sannsynligvis påvirket utformingen av arrangementet. Innholdet i formidlingen på Slektforskerdagen framsto også som mer sammensatt enn arrangementet på Arkivdagen, der hovedvekten var på arkivmateriale ved Statsarkivet i Tromsø. Gjennom utstillingen og foredraget om kveners spor i arkivene var det arkivmateriale som ble presentert, konserten og filmvisningen bar preg av kulturformidling, og kurset formidlet kunnskap om slektsgransking ved bruk av internett. Selv om innholdet i formidlingen på de to arrangementene framsto forskjellig, hadde formidlingsformene på Slektforskerdagen flere likhetstrekk med formidlingsformene brukt på Arkivdagen. Både Slektforskerdagen og Arkivdagen omhandlet ett tema som knyttet de ulike delene av arrangementene sammen. I tillegg ble betydningen av arkivmateriale for kunnskap om temaene framhevet i begge sammenhenger. I likhet med Arkivdagen innebar Slektforskerdagen altså formidling av arkivmateriale og arkivbevisstgjøring. Slektforskerdagen omfattet i tillegg veiledning gjennom kurset om bruk av nettressurser i slektsgranskningen.

Medias videreformidling av informasjon om Slektforskerdagen gjorde at flere enn de som var til stede på arrangementet fikk kjennskap til slektsforskning og arkivmateriale som ble presentert. I *Ruijan Kaiku* ble deler av foredraget om kveners historie gjengitt. På slutten av artikkelen i *Nordlys* ble det informert om framtidig nybegynnerkurs for slektsforskere. Slik kan media ha bidratt til at flere ble interessert i kvenenes historie og slektsforskning, eller fikk ønske om å bli arkivbruker på arkivets lesesal eller på internett. På grunn av at journalistene er eksterne videreformidlere, har de ansatte ved arkivet liten eller ingen kontroll over hva de velger å kommunisere videre til sitt publikum. Jeg mener likevel at de er egnede samarbeidspartnere, fordi media har potensiale til å nå ut til langt større grupper enn arkivinstitusjonene har på egen hånd.

I sammenheng med Slektsforskerdagen, Arkivdagen og nettutstillingen om arkivet etter Thesen ble sosiale medier tatt i bruk. Slektsforskerdagen og Arkivdagen ble annonsert gjennom Facebook. I etterkant av Arkivdagen ble det også lenket fra Statsarkivets Facebook-side til teksten og lydfiler til *Prestens datter i Tubenhain* på Arkivverkets nettsider. Da arkivet etter Thesen var ferdig ordnet ble det publisert et innlegg på Statsarkivets Facebook-side med informasjon om arkivet. Statsarkivet i Tromsøs bruk av sosiale medier er begrenset til Facebook og er dermed snevrere enn Riksarkivets bruk slik det beskrives i Lunds artikkel.⁸⁵ Årsaken til at de har valgt denne kanalen er at den har flest brukere av de sosiale mediene. I tillegg har Facebook en forholdsvis heterogen brukergruppe. På sin Facebook-side publiserer Statsarkivet smakebiter av materiale som er tilgjengelig på arkivets lesesal, lenker til arkivkataloger og nettutstillinger, invitasjoner til kurs, slektsforskerdager og andre arrangementer. De bruker altså innleggene på Facebook som annonsering, appetittvekkere og som inngang til nettutstillingene og arkivkatalogene på Arkivverkets nettsider. På denne måten formidler de både arkivmateriale, gjenfinningsmidler og informasjon om arkivinstitusjonen.

Som nevnt over formidler arkivene også gjennom implisitte formidlingsformer. Arkivenes tilgjengelighet og utforming, hva de formidler og hvordan de driver med formidlingsarbeid er i seg selv kommunikasjon av arkivinstitusjonens virksomhet og selvforståelse. Momenter som åpningstider, arkivbygningenes beliggenhet og utforming påvirkes av blant annet de økonomiske forholdene. Budskapet disse egenskapene formidler stemmer derfor ikke nødvendigvis overens med hva de ansatte ønsker å formidle, men er likevel en del av helhetsinntrykket som formidles til befolkningen. Statsarkivet i Tromsøs lokaler ligger på Universitetet i Tromsøs område. Denne beliggenheten kan kommunisere en oppfatning av at arkivets funksjon er knyttet til akademia og at institusjonen er til for studenter og forskere tilknyttet universitetet. Arkivets åpningstider medvirker også til en oppfatning i denne retningen. De fleste dager er arkivets lesesal åpen samtidig som de fleste er på arbeid. Dette gir inntrykk av at lesesalsbesøkene hovedsakelig er for pensjonister eller personer som på forhånd oppholder seg på universitetets område som studenter eller forskere. Denne oppfatningen er knyttet til det tradisjonelle synet på arkivers funksjon. Jeg mener at

---

⁸⁵ Lund, 2013: 176-177

arkivinstitusjonens bruk av internett, og arrangementer på kveldstid og i helgene bidrar til å endre inntrykket. Ved nettpublisering av arkivdokumenter og bruk av sosiale medier får publikum tilgang til informasjon og mulighet for kommunikasjon med arkivet uavhengig av tid og sted. På denne måten får personer som ikke oppholder seg i nærheten av arkivlokalene i åpningstiden økt mulighet til å benytte seg av arkivtjenestene. De har også mulighet til å kontakte arkivinstitusjonen ved bruk av telefon eller post, men bruk av internett senker terskelen for å ta kontakt. Digitalisert arkivmateriale på Arkivverkets nettsider forkorter veien til informasjonen betraktelig. I noen tilfeller kan det gjøre den direkte kontakten med de ansatte i arkivinstitusjonen mer eller mindre overflødig. Slik kan publikum søke etter informasjon når og hvor det passer best for dem, og langt flere får mulighet til å benytte seg av arkivressursene. Arrangementer utenfor vanlig arbeidstid bidrar til at flere får mulighet til å oppsøke arkivinstitusjonen. I tillegg framstår arkivinstitusjonen som mer åpen ved å invitere publikum inn i egne lokaler. Flere av midlene i arkivformidlingen kommuniserer altså et implisitt budskap om arkivenes rolle og hvem arkivene er til for, uavhengig av det konkrete materiale som formidles. Jeg oppfatter arrangementer og publikasjoner på internett som nyttige redskaper for å formidle et syn på arkivet som en institusjon for alle. Denne siden ved arkivformidling er viktig med tanke på den gjennomgående framhevingen fra blant annet Kulturdepartementet av arkiver som demokratiske institusjoner.

Jeg mener at en stor del av formidlingsarbeidet som jeg tok del i eller observerte ved Statsarkivet i Tromsø var veiledning eller casebasert veiledning.⁸⁶ Gjennom veiledningen gjorde de ansatte i arkivet mottagerne i stand til å bruke registrene over arkivmaterialet slik at de kunne benytte seg av materialet. Gjennom den casebaserte veiledningen søkte de å inspirere mottagerne til å bruke arkiv. Samtidig bar noen formidlingstiltak preg av det Jensen og Jensen omtaler som egentlig formidling, altså kommunikasjon av innholdet i dokumentene framfor av arkivmaterialet. Foredragene på Arkivdagen framsto slik ved at foredragsholderne snakket om den historiske og samfunnsmessige utviklingen i tilknytning til et tema. De viste samtidig til betydningen av arkiv i sine arbeider og illustrerte på denne måten betydningen av arkivinstitusjonene. Foredragene hadde dermed egenskaper knyttet

---

⁸⁶ Jensen og Jensen, 2004: 6-8

til både casebasert veiledning, historieformidling og arkivformidling. Når jeg ser formidlingstiltakene i sammenheng med Ødegaards begrepsbruk, mener jeg at de var dominert av arkivbevisstgjøring. De innebar også spredning av arkivmateriale og gjenfinningsmidler, men dette oppfatter jeg i flere tilfeller først og fremst som midler i arkivbevisstgjøringen framfor som uavhengige formidlingsformer.

Debatten om arkivformidling har i hovedsak dreid seg om den aktive og utadrettede formidlingen. Som vist i forrige kapittel beskriver Bjelland arkivformidling som aktiv utvelgelse og eventuelt iscenesettelse av arkivmateriale for et gitt publikum. Tilgjengeliggjøring oppfatter han som tiltak som gjør arkivmaterialet tilgjengelig for publikum på lesesaler og nett eller gjennom arkivkataloger og andre gjenfinningsmidler.⁸⁷ Utarbeidelsen av arkivkatalogen om arkivet etter Gudbrand Thesen er altså tilgjengeliggjøring, eller det Ødegaard beskriver som passiv formidling.⁸⁸ Uavhengig av om arbeidet omtales som passiv formidling eller tilgjengeliggjøring, er det en forutsetning for å drive med den aktive og utadrettede arkivformidlingen. I noen tilfeller er det vanskelig å sette et klart skille mellom tilgjengeliggjøring og formidling i prosessen med å få arkivmateriale ut til publikum. Målet med utarbeidelsen av en arkivkatalog kan være å publisere den på internett slik at folk får kjennskap til arkivet. Da er utarbeidelsen av arkivkatalogen en tilgjengeliggjøringsaktivitet samtidig som det er en del av det helhetlige formidlingsarbeidet. Den implisitte formidlingen gjennom blant annet arkivinstusjonens generelle tilgjengelighet, hvordan de gjennomfører formidlingstiltak og hvilke målgrupper de retter seg mot i arkivformidlingen er viktig å ha i mente. Slike egenskaper ved institusjonen faller utenfor det Ødegaard beskriver som aktiv formidling, men er likevel betydningsfulle for hvordan publikum opplever arkivinstusjonen. Det er altså problematisk å sette klare skiller mellom de ulike formidlingsformene knyttet til arkivformidling. Derfor mener jeg det er fornuftig å se disse formidlingsformene hovedsakelig som deler av en helhetlig formidlingsstrategi, der de forskjellige tiltakene dekker ulike funksjoner og utfyller hverandre.

---

⁸⁷ Bjelland, 2013: 25-26

⁸⁸ Ødegaard, 2001: 259

5.3. Mottagergrupper

Jensen og Jensen beskriver to ulike strategier for arkivenes rolle. Disse strategiene avgjør hvordan arkivinstitusjonene forholder seg til brukerne og samfunnet rundt.⁸⁹ Innenfor strategien *det tradisjonelle arkiv – arkiver for brukerne*, oppfattes arkivmateriale som så vanskelig tilgjengelig at det er behov for spesialisert kunnskap for å benytte seg av det. En følge av denne oppfatningen er at tradisjonelle arkivbrukere, som slektsgranskere, forskere og myndigheter prioriteres. Strategien innebærer dermed ikke nødvendigvis noe ønske om å utvide arkivets brukergruppe. Innenfor strategien *arkivet for samfunnet og for alle* er de ønskede brukerne alle som ennå ikke er bevisst på nytten og behovet for arkiv. Det er mulig å kombinere de to strategiene, og ifølge Jensen og Jensen har utviklingen siden 2000 beveget seg mot synet på arkivene som samfunnsinstitusjoner. Flere av forfatterne jeg presenterte i forrige kapittel, uttrykker at målet med formidlingen er å nå fram til personer som ikke har kjennskap til arkiver og arbeidet ved arkivinstitusjoner. Ødegaard viser til konkrete målgrupper for arkivformidling; elever, studenter, forskere, barn og ungdom, pensjonister, funksjonshemmede, etniske minoriteter, arkivskapere og bevilgende organer.⁹⁰ Flertallet av forfatterne viser imidlertid til uklart avgrensede grupper. De beskriver målgruppene som «nye grupper», «det brede publikum», «samfunnet» og «befolkningen».

Omvisningen ved Statsarkivet i Tromsø var rettet mot en tydelig avgrenset gruppe, masterstudenter på historiestudiet ved Universitetet i Tromsø. Studentene på omvisningen tilhører gruppen arkivbrukere som bruker arkivmateriale som historiske kilder. De har kunnskap om kildekritikk, og historiske og samfunnsmessige forhold som har påvirket innholdet i arkivdokumenter før de deltar på arkivbesøket. De har sannsynligvis også en grunnleggende oppfatning om arkivinstitusjonenes funksjon. Studenter er blant gruppene som Ødegaard beskriver som tradisjonelle mottagere av arkivinformasjon. I tillegg strekker bruk av arkivmateriale for historieforskning seg tilbake til 1800-tallet. På bakgrunn av dette oppfatter jeg historiestudentene som en tradisjonell arkivbrukergruppe.

---

⁸⁹ Jensen og Jensen, 2006: 23

⁹⁰ Ødegaard, 2001: 267

Formidlingen gjennom møtet med arkivskaperne hadde i likhet med studentenes arkivbesøk en tydelig avgrenset målgruppe. Målgruppen var de ansatte i organisasjonen som representanten fra Statsarkivet besøkte. Jeg mener at det var større variasjon innad i denne gruppen i synet på arkiv, enn blant studentene. Det er sannsynligvis enighet blant historiestudenter om viktigheten av arkivbevaring, og nytten av arkivmateriale i historieforskningen. På møtet med arkivskaperne fikk jeg inntrykk av at noen av dem ikke hadde reflektert over betydningen av arkivbevaring. Formidlingen var rettet mot de ansatte i organisasjonen fordi de som arkivskapere er avgjørende i arbeidet med å bevare materialet, sikre kvaliteten på arkivet og overlevere det til en arkivinstitusjon i framtiden. Arkivene under Arkivverket er pålagt å ta imot og tilgjengeliggjøre arkiver fra offentlige organer, men privatarkiver er også sett som betydningsfulle. Dette er fordi de oppfattes som «en vesentlig del av nasjonens hukommelse» som sammen med arkiver fra offentlige organer skaper et helhetlig bilde av samfunnsutviklingen.⁹¹

Ved at Slektsforskerdagen ble arrangert i samarbeid med andre foreninger fikk personer tilknyttet de ulike foreningene kjennskap til arrangementet. Deltagerne på denne typen arrangement er generelt folk med interesse for slektsforskning, altså tradisjonelle brukere av arkiv. Samtidig er det sannsynlig at Slektsforskerdagens tema førte til at arrangementet trakk til seg publikum med interesse for kvener i Troms. I tiden før Slektsforskerdagen informerte slektsgranskingsforeningene folk om arrangementet på en stand på et kjøpesenter. Denne aktive annonseringen bidro til at folk uten erfaring med arkiv eller slektsgranskning fikk kjennskap til arrangementet. Avisene *Nordlys* og *Ruijan kaiku* var til stede på Slektsforskerdagen og publiserte artikler om arrangementet. Tilstedeværelse av medier ved slike formidlingstiltak bidrar til at formidlingen når fram til langt flere enn antall besøkende på arrangementet. Det var en av de ansatte ved Statsarkivet som holdt foredrag om kvenenes historie på Slektsforskerdagen. Artikkelen i *Ruijan kaiku* førte til at han ble invitert til å holde foredrag og snakke om arkiv for Kvensk ungdomsnettverk. Ungdom er en av de gruppene som det er vanskelig å nå fram til med arkivformidlingen. På grunn av Slektsforskerdagens tema og medias videreformidling nådde formidlingstiltaket dermed fram til personer også utenfor gruppene for de tradisjonelle arkivbrukerne. Det er sannsynlig

---

⁹¹ Arkivverket, 2012. Privatarkiver, bruk

at en stor del av de besøkende på Arkivdagen var personer som på forhånd hadde interesse for eller kunnskap om arkiver. Samtidig kan valget av temaet «kvinnens stemmer» ha ført til at flere personer oppsøkte arrangementet. Disse kan blant annet være personer med ønske om å lære om arbeidet for kvinnens stemmerett eller om trolldomsprosessene i Finnmark. På bakgrunn av dette mener jeg at arrangementer der arkivformidlingen er knyttet til et spesifikt tema, kan være egnede tiltak for å nå fram til nye grupper med arkivformidlingen.

Arkivverkets nettsider blir trolig brukt først og fremst av personer som allerede benytter seg av arkivenes ressurser eller er tilknyttet arkivene. Publikasjoner på nettsidene, som nettutstillingen om arkivet etter Gudbrand Thesen, ble dermed sett hovedsakelig av denne gruppen. I *Vurdering av Arkivverkets brukertjenester. Del 2 – Nettbaserte brukertjenester* viser forfatterne til en brukerundersøkelse gjennomført i 2009. Der svarte 98 % av respondentene at de var faste eller hyppige brukere av Digitalarkivet.⁹² Basert på dette tallet er det tydelig at det er relativt få nye brukere av tjenesten, i hvert fall på det tidspunktet brukerundersøkelsen ble gjennomført. Jeg mener at bruk av lenking og smaksprøver fra Arkivverkets nettsider på sosiale medier framkaller interesse blant folk som ikke har kunnskap om arkiv på forhånd. Dette kan føre til at de oppsøker Digitalarkivet eller andre av Arkivverkets nettressurser. Publikasjonen og lenkingen til nettutstillingen om Gudbrand Thesen på Facebook kan ha ført til at Facebook-venner av Statsarkivet i Tromsøs følgere fikk kjennskap til Statsarkivet og deres arkivmateriale. Slik kan formidlingen gjennom sosiale medier skape interesse for arkivmateriale og arbeidet i arkivinstitusjoner blant nye grupper.

Det er vanskelig å skille ut konkrete og avgrensede mottagergrupper i arkivformidlingen gjennom internett og sosiale medier. I vurderingen av Arkivverkets nettbaserte brukertjenester som jeg viste til over, uttaler forfatterne at «alle» i Norge er på Facebook.⁹³ Mottagerne for formidlingen gjennom Statsarkivet i Tromsøs Facebook-side er begrenset sammenlignet med for eksempel Riksarkivets, med i underkant av 700 følgere i mars 2014.⁹⁴ Følgere er imidlertid aktive med å «like», kommentere og dele innleggene som publiseres

---

⁹² Breivik, m.fl., 2011: 7

⁹³ Breivik, m. fl., 2011: 14

⁹⁴ Facebook. Statsarkivet i Tromsø, 2014

på Statsarkivets Facebook-side. Dette gjør innleggene synlige på andres nyhetsvegg. Theimer uttaler at dagens arkivpublikum ønsker å føle en forbindelse til fortiden gjennom bruk av arkivmateriale på internett. På bakgrunn av dette utsagnet, mener jeg at sosiale medier er et velegnet redskap for å nå fram til nye grupper.⁹⁵ Gjennom publikasjonene av bilder med korte tekster på Facebook, framstår innleggene først og fremst som kilder til opplevelser eller underholdning. Dette mener jeg øker muligheten for at folk ønsker å følge lenkene for å studere innholdet eller oppsøke lignende publikasjoner.

Formidlingstiltakene jeg tok del i og observerte ved Statsarkivet i Tromsø nådde i stor grad fram til grupper som på forhånd har interesse for eller grunnleggende kunnskap om arkiv. Samtlige formidlingstiltak, med unntak av omvisningen av historiestudentene, trakk i tillegg til seg noen personer utenfor disse gruppene. Møtet med arkivskaperne framstår annerledes enn det andre formidlingsarbeidet, fordi målet med dette tiltaket var å sikre overlevering og kvaliteten på framtidige arkiv. Likevel har jeg inntrykk av at dette formidlingstiltaket gjorde mottagerne mer bevisst på arkivinstitusjoners rolle og betydningen av arkivbevaring. På Slektsforskerdagen og Arkivdagen kombinerte arrangørene formidling av arkiv og andre tema, noe som bidro til at folk uten arkiverfaring oppsøkte arrangementene. Slektsforskerdagen, Arkivdagen og bruk av sosiale medier er formidlingsmedier eller formidlingsformer som skaper potensiale for at arkivformidlingen når fram til folk som ikke er arkivbrukere. På denne måten bidrar tiltakene til å styrke arkivet som en institusjon for samfunnet og alle. Det er problematisk å sette mottagergruppene for formidlingstiltakene som jeg tok del i, i sammenheng med noen av Ødegaards kategorier. Jeg oppfatter tiltakene like fullt som effektive virkemidler i arbeidet med å nå fram til «befolkningen», «nye grupper» eller tilsvarende vagt avgrensede grupper med arkivformidlingen.

---

⁹⁵ Theimer, 2011: 136

6. Avslutning

6.1. Oppsummering

Kunnskap blant mottagerne om bruk av arkivmateriale og arkivers funksjon er viktige mål ved arkivformidlingen. Dette mener jeg på bakgrunn av litteraturen om arkivformidling og erfaringene fra praksisperioden ved Statsarkivet i Tromsø. I tillegg er framtidig overlevering av privatarkiver en svært viktig motivasjon for Statsarkivet. De ansatte ved arkivinstitusjonen ønsker at flere skal ta i bruk arkivmateriale på internett og arkivets lesesaler. De vil også gi nettpublikummet og de besøkende på arrangementer positive opplevelser knyttet til arkiv. Målet med økt kunnskap om arkiv blant folk henger sammen med fokuset på arkivene som demokratiske institusjoner. Arkivene er befolkningens og samfunnets eiendom, og befolkningen skal ha mulighet til å benytte seg av arkivene. Det er en forutsetning at de har grunnleggende kunnskap om arkivinstitusjonene og hvilket materiale som oppbevares der for å ha utbytte av dem.

Den demokratiske funksjonen gjelder imidlertid ikke bare befolkningens rett til innsyn i gamle «klenodier». Med Forvaltningsloven av 1967 og Offentlighetsloven av 1970 har personer rett til innsyn i saksdokumenter for kontroll av myndighetene eller i saker som angår dem selv. I formidlingstiltakene jeg tok del i gjennom praksisperioden var det hovedsakelig eldre arkivmateriale som ble presentert. Jeg mener det er viktig å utføre formidlingsarbeidet på en måte som gjør at arkivet ikke oppfattes som en institusjon kun for materiale fra «gamle dager». Samtidig er det verdt å merke seg at formidlingen av eldre arkivmateriale kan brukes som et middel for arkivbevisstgjøring. På denne måten bidrar formidlingsarbeidet til at publikum får kunnskap både om arkivmaterialet og arkivinstitusjonen. Jeg mener at grunnleggende kunnskap om arkivinstitusjonen blant folk øker muligheten for at de oppsøker arkivene, blant annet for å benytte seg av sin rett til partsinnsyn. Dermed mener jeg det er sannsynlig at formidlingsarbeidet bidrar til å gjøre Forvaltnings- og Offentlighetsloven mer reelle.

I denne oppgaven har jeg vist at budskap og innhold i arkivformidling har flere lag. Formidling av arkivmateriale bidrar til å kommunisere informasjon om et tema, samtidig som det innebærer kommunikasjon av arkivinstitusjonens funksjon. Ulike egenskaper ved arkivinstitusjonen, for eksempel om de ansatte velger å drive med arkivformidling, innebærer en implisitt formidling av institusjonens rolle. Ved at de ansatte ved Statsarkivet velger å drive med utadrettet formidling, kommuniserer de en oppfatning av arkivinstitusjonen som engasjert i å gjøre folk kjent med arkivmateriale og institusjonen. Mitt inntrykk etter praksisperioden, er at Statsarkivet i Tromsø jevnlig bruker spredning av arkivmateriale og gjenfinningsmidler som en form for arkivformidling. Dette utføres blant annet gjennom nettpublisering av arkivkataloger på Arkivverkets nettsider og enkelt dokumenter på Facebook-siden sin. Ved gjennomføringen av formidlingsarrangementer framstår spredningen av arkivdokumenter først og fremst som et middel i arkivbevisstgjøringen, framfor som en uavhengig formidlingsform. Disse tiltakene oppfatter jeg hovedsakelig som veiledning eller casebasert veiledning, som skal bidra til forståelse for arkiv eller inspirere publikum til å ta i bruk arkivmateriale.

Jeg mener at valg av formidlingsformer i større grad henger sammen med hvem som er formidlingens mottagere, enn innholdet eller budskapet i formidlingen. Arrangementene ved Statsarkivet i Tromsø trakk i stor grad til seg personer innenfor de tradisjonelle arkivbrugergruppene. Samtidig trakk de til seg noen besøkende uten arkiverfaring, noe som sannsynligvis var et resultat av at tiltakene var tilknyttet et tema som disse personene hadde interesse for. Gjennom litteraturen om arkivformidling og erfaringene fra praksisperioden har jeg fått inntrykk av at de ønskede mottagergruppene for arkivformidlingen er vagt avgrenset. Det er tilstrekkelig å skille mellom de tradisjonelle arkivbrukerne, som historikere, slektsforskere og studenter på den ene siden, og folk som ikke har kjennskap til arkiv på den andre siden. Sistnevnte er de som i litteraturen er beskrevet som nye mottagergrupper.

Det er sannsynlig at formidling gjennom tradisjonelle og sosiale medier når fram til mottagergrupper som ikke har erfaring med arkiv, i større grad enn de andre formidlingsformene. Selv om formidling gjennom arrangementer som Arkivdagen og

Slektsforskerdagen når fram til færre personer enn formidling gjennom medier, opplever jeg arrangementene som verdifulle formidlingstiltak. De er betydningsfulle fordi de gir publikum en mer omfattende opplevelse knyttet til arkiv. Jeg mener det er en fordel for arkivinstitusjoner å kombinere flere ulike former for arkivformidling. Slik kan for eksempel formidling gjennom sosiale medier gi et bredt publikum et positivt møte med arkiv og arkivmateriale. Dette kan føre til at personer tar kontakt med arkivinstitusjonen ved behov, eller oppsøker arkivarrangementer som formidler kunnskap om arkivinstitusjonens rolle. Kombinasjonen av de ulike midlene i arkivformidlingen bidrar til at formidlingen og arkivbevisstgjøringen når fram til nye grupper. Dermed er det nærliggende å se disse formidlingstiltakene i sammenheng med oppfatningen av arkiver som institusjoner for samfunnet og for alle.

6.2. Konklusjon

I arbeidet med arkivformidling kombinerer Statsarkivet i Tromsø ulike formidlingsformer for å spre kunnskap om arkiv, stimulere til arkivbruk og sikre overlevering av privatarkiver i framtiden. Formidlingen er rettet både mot personer som allerede er arkivbrukere, og dem som ikke har kjennskap til arkiv. De hyppigst brukte formidlingsformene er spredning av arkivkataloger og arkivmateriale på internett. Dette kombinerer Statsarkivet med arkivbevisstgjøring, veiledning og casebasert veiledning gjennom besøk og arrangementer i arkivlokalene.

6.3. Veien videre

I arbeidet med denne oppgaven har jeg gjennomført feltarbeid ved Statsarkivet i Tromsø. En fordel ved at jeg kun har vært ved én arkivinstitusjon, er at jeg har fått mulighet til å studere formidlingsarbeidet ved arkivinstitusjonen inngående. I tillegg mener jeg at det ville blitt for omfattende innenfor tidsrammen for denne oppgaven å gjennomføre feltarbeid ved flere arkivinstitusjoner. Jeg mener at det i framtiden kan være interessant å se på dette arbeidet ved flere arkiv for å vurdere, og sammenligne funnene ved de ulike institusjonene. En slik studie bør sannsynligvis gjennomføres i tilknytning til et mer omfattende prosjekt enn

en masteroppgave av denne størrelsen og med mer tid til rådighet. I denne oppgaven har jeg hovedsakelig fokusert på formidlingsarbeidet slik det framstår fra arkivformidlernes ståsted. Arkivformidlingen påvirkes imidlertid av mottagernes oppfatninger om og reaksjoner på tiltakene. På grunn av denne gjensidige påvirkningen mener jeg at en undersøkelse av virkningen av arkivformidlingen, og mottagergruppens oppfatninger av formidlingsarbeidet ved arkivinstitusjonene kan være et interessant tema for videre studier.

7. Summary

In this master thesis I have examined how archival institutions work with archival outreach to the public. This examination is based mainly on Norwegian and Scandinavian literature on the subject and experiences from my fieldwork study at the Regional State Archives of Tromsø during the autumn of 2013.

The main goal of archival outreach is to create public awareness of the importance of archival material and the work conducted in the archival institutions. The archivists are also promoting use of archival material at the institution's premises as well as on the web. The work for widespread understanding amongst people of the archives, is a result of the perception of archives as democratic institutions for the entire population, and archives as the public and society's property. It is every individual's rights to use the archives for insight in cases that concerns them or for control of the government. At the same time, the archives are also considered as sources of the population's feeling of identity, history, culture and memory. Several authors that have written about archival outreach, claim that archives as democratic institutions have a responsibility to spread information about the archival material that are available for people and the work conducted in the institutions. This makes archival outreach activities crucial.

At the Regional State Archives of Tromsø, conveying of archival material and archival catalogues through digitalisation and publications on the web sites of the National Archives of Norway and shorter publications on their own Facebook-page is a frequently used form of outreach that have potential to reach out to a relatively large part of the public. Throughout different events in the archive premises, conveying of archival material is mainly used as a mean for communicating awareness of the archival institution's functions and for inspiring the audience to make use of archival material. During the time of my fieldwork, the outreach events' audience was mainly people with some degree of knowledge about archives. Still, some of the visitors had little or no knowledge about archives in advance and were participating because of the themes of the events. I mean that by combining this various

means of archival outreach, the Regional State Archives of Tromsø contributes to awareness of archives and archival institution amongst new groups in society.

8. Referanseliste

8.1. Litteratur

- Bjelland, Leiv, 2013. «Arkivkvalitet, historiefortelling (og formidling, i teorien) – noen refleksjoner». I: Lange, Hilde og Ulrike Spring, red. *Formidling for framtida - tanker om arkiv*. S. 25-36. Oslo, ABM-media as.
- Breivik, Tor, Kjell J. Bråstad, Yngve Nedrebø, Tine Berg Floater, Dag Mangset, Margaret Aarsæther og Åse Lange. 2010. *Vurdering av Arkivverkets brukertjenester. Delrapport 1*. Oslo/Kristiansand/Bergen, Riksarkivaren.
- Breivik, Tor, Tine Berg Floater, Dag Mangset, Yngve Nedrebø, Øyvind Ødegaard, Margaret S. Aarsæther og Åse Lange. 2011. *Vurdering av Arkivverkets brukertjenester. Del 2 – Nettbaserte brukertjenester*. Oslo/Bergen, Riksarkivaren.
- Cook, Terry, 2000. «Archival Science and Postmodernism: New Formulations for Old Concepts». I: *Archival Science* 1(1). S. 3-24.
- Fonnes, Ivar, 2012. *Årsmelding for Arkivverket 2012*. Oslo, Riksarkivaren.
- Gausdal, Ranveig, 2004. «Hvorfor skal arkivinstitusjoner drive med formidling? – Hva skal arkivinstitusjoner formidle?» I: *Arkheion* 7(2). S. 19-21.
- Kjölstad, Torbjörn, 2012. «Norge». I: Jörwall, Lars, Louise Lönnroth, Gunilla Nordström, Alain Droguet, Bengt Danielson og Per Forsberg. *Det globala minnet. Nedslag i den internationella arkivhistorien*. S. 187-212. Västerås, Sverige, Riksarkivet.
- Lange, Hilde og Ulrike Spring, red. 2013. *Formidling for framtida - tanker om arkiv*. Oslo, ABM-media as.
- Limberg, Louise. 2003. *Att söka information för att lära. En studie av samspel mellan informationssökning och lärande*. Göteborg, Bibliotekshögskolan vid Högskolan i Borås.
- Lindbach, Harald, 2004. «Formidling av arkiv. Et forsøk på en problematisering». I: *Arkheion* 7(2). S. 10-15.
- Lund, Fredrik Larsen, 2013. «Arkivene ut på Facebook». I: *Nordisk arkivnyt* 58(4). S. 176-177.
- Maliniemi, Kaisa Johanna, 2010. *Arkivdokumentene forteller. To kommuner – to typer minoritetspolitikk*. Oslo, ABM-utvikling.

- Theimer, Kate, 2011. «Interactivity, flexibility and transparency: social media and Archives 2.0». I: Hill, Jennie, red. *The Future of Archives and Recordkeeping. A reader*, redigert av. S. 123-143. London, UK, Facet Publishing.
- Tjora, Aksel, 2013. *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. 2. utgave. Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Valderhaug, Gudmund, 2011 a. *Fotnote eller tekst? Arkiv og arkivarar i det 21. århundret*. Bergen, ABM-Media AS.
- Wadel, Carl Cato. 2011. "Work-along som metode". I: Fangen, Katrine og Ann-Mari Sellerberg, red. *Mange ulike metoder*. S. 128-143. Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Zipsane, Eva Sjögren, 2013. «Arkivens publikarbete – från periferi till centrum». I: *Nordisk arkivnyt* 58(4). S. 167-169.
- Ødegaard, Øyvind, 2001. «Formidling». I: Lange, Vilhelm, Dag Mangset og Øyvind Ødegaard, red. *Privatarkiver. Bevaring og tilgjengeliggjøring*. S. 257-268. Oslo, Kommuneforlaget.

8.2. Digital litteratur

- Arkivverket, 2013. Om Arkivverket. Tilgjengelig fra: <http://www.arkivverket.no/arkivverket/Arkivverket/Om-oss> (Nedlastet 25. mars 2014 kl. 14.00)
- Cook, Terry, 1997. *What is Past is Prologue: A History of Archival Ideas Since 1898, and the Future Paradigm Shift*. Tilgjengelig fra: <http://journals.sfu.ca/archivar/index.php/archivaria/article/view/12175/13184> (Nedlastet 27. mars 2014. kl. 15.00)
- Herstad, John. 2004. «Arkivaren som historieforteller». I: *Dagbladet*, 14. april. Tilgjengelig fra: <http://www.dagbladet.no/kultur/2004/04/14/395705.html> (Nedlastet 17. september 2013. kl. 10.30)
- Hosar, Marit. 2011. «Arkivformidling – arkiver til alle». I: Jurgo-puszcz, Monika, red. *Arkiv over grenser. Arkivfaglig workshop/ Archiwa ponad granicami. Warsztaty archiwalne*. Warszawa, Polen, Archiwum państwowe. Tilgjengelig fra:

<http://www.maihaugen.no/Global/Opplandsarkivet/Dokumenter/Arkivfaglig%20workshop,%20artikler.pdf> (Nedlastet 1. november 2012 kl. 14.30)

- Jensen, Bente og Charlotte S. H. Jensen. 2004. *Arkivformidling – arkiver for alle?* Tilgjengelig fra: <http://charlotteshj.wordpress.com/boger-artikler/artikler-i-pdf/> (Nedlastet 1. november 2013 kl. 13.00)
- Jensen, Bente og Charlotte S.H. Jensen. 2006. «Arkivformidling: mål, begreber og metode». I: *Arkiv, samhälle och forskning*. 53(2). S. 21-36. Tilgjengelig fra: http://content.foreningshuset.se/KundMappar/7522/asf_2006_2_s1_49.pdf (Nedlastet 1. november 2013. kl. 12.30)
- Røsjø, Ellen. 2002. «Arkivene ut til folket! Australia går foran på formidlingsfronten». I: *TOBIAS. Informasjonsblad fra Oslo byarkiv*. 11 (1). S. 22-24. Tilgjengelig fra: http://www.byarkivet.oslo.kommune.no/OBA/tobias/pdf_arkiv/tob2002-1.pdf (Nedlastet 05. mars 2014. kl. 19.00)
- Valderhaug, Gudmund, 2010. *Digitalisering av arkiv – rammevilkår, strategiar og utfordringar*. Tilgjengelig fra: <http://depotdrenge.wordpress.com/digitalisering-av-arkiv-%E2%80%93-rammevilkar-strategiar-og-utfordringar/> (Nedlastet 28. mars 2014. kl. 12.00)
- Valderhaug, Gudmund, 2011 b. «Arkiv, makt og demokrati». I: Jurgo-puszcz, Monika, red. *Arkiv over grenser. Arkivfaglig workshop/ Archiwa ponad granicami. Warsztaty archiwalne*. Warszawa, Polen, Archiwum państwowe. Tilgjengelig fra: <http://www.maihaugen.no/Global/Opplandsarkivet/Dokumenter/Arkivfaglig%20workshop,%20artikler.pdf> (Nedlastet 1. november 2012 kl. 14.30)

8.3. Andre ressurser

- <0Ve>, 2014. Tilgjengelig fra: <http://www.oppslagsverket.no/byarkiv/byarkivet.jsp> (Nedlastet 28. mars 2014. kl. 11.30)
- ABM-utvikling, 2009. *Se på – ta på – høre på. Om tilgjengelighet og formidling. Erfaringer fra Bergen byarkiv*. Oslo, ABM-utvikling.

- Arkivverket, 2012. Privatarkiver, bruk. Tilgjengelig fra: <http://www.arkivverket.no/arkivverket/Privatarkiver/Bruk> (Nedlastet 11. mars 2014. kl. 14.00)
- Arkivverket, 2013. Database over privatarkiver på nett. Tilgjengelig fra: <http://www.arkivverket.no/arkivverket/Privatarkiver/Bruk/Samkatalogen> (Nedlastet 27. mars 2014. kl.11.30)
- Arkivverket, 2013. Nettutstilling, Bergingeniør Gudbrand Thesen. Tilgjengelig fra: <http://arkivverket.no/arkivverket/Arkivverket/Tromsoe/Nettutstillinger/Bergingenioler-Gudbrand-Thesen> (Nedlastet 03. februar 2014. kl. 10.45)
- Arkivverket, 2013. Skillingsvise - Prestens datter. Tilgjengelig fra: <http://www.arkivverket.no/arkivverket/Arkivverket/Tromsoe/Arrangementer/Arkivdagen-2013/Prestens-datter> (Nedlastet 25. mars 2014. kl. 15.00)
- Arkivverket, 2014. Folketellingen 1910. Tilgjengelig fra: <http://arkivverket.no/arkivverket/Digitalarkivet/Om-Digitalarkivet/Omkjeldene/Folketellingen-1910> (Nedlastet 04. mars 2014. kl. 19.00)
- Facebook. Nova Scotia Archives, 2014. Tilgjengelig fra: <https://www.facebook.com/novascotiaarchives> (Nedlastet 28. mars 2014. kl 15.00)
- Facebook. Statsarkivet i Tromsø, 2014. Tilgjengelig fra: <https://www.facebook.com/statsarkivettromso?fref=ts> (Nedlastet 28. mars 2014. kl. 16.15)
- Gustad, Ragnhild, 2013. «- For noen år siden fant jeg ut at jeg har født fem samiske barn». I: *Nordlys*, 27. oktober. Tilgjengelig fra: <http://www.nordlys.no/nyheter/article6946351.ece> (Nedlastet 08. mai 2014. kl. 18.00)
- Jerijervi, Dag Robert, 2013. «Offentliggjør egne Facebook-tall». I: *Kampanje*, 14. august. Tilgjengelig fra: <http://www.kampanje.com/medier/article6806181.ece> (Nedlastet 13. mai 2014. kl. 20.15)
- Koivulehto, Liisa, 2013. «Kvendag på Statsarkivet i Tromsø». I: *Ruijan Kaiku*, 18. november. S. 4-5.

- Kulturdepartementet, 2013. Tildelingsbrev til Arkivverket. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/upload/KUD/Tildelingsbrev/KV/2013/Arkivverket-tildelingsbrev2013.pdf> (Nedlastet 04. februar 2014. kl. 12.15)
- Kulturrådet, 2013. Arkivdagen. Tilgjengelig fra: <http://kulturradet.no/arkivdagen/om-arkivdagen> (Nedlastet 05. februar 2014. kl. 16.30)
- Meld. St. 7 (2012–2013) *Melding til Stortinget: Arkiv*. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/pages/38117735/PDFS/STM201220130007000DDDPDFS.pdf> (Nedlastet 1. desember 2013 kl. 19.00)
- NOU 1996: 7 *Museum: Mangfold, minne, møtestad*. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/Rpub/NOU/19961996/007/PDFA/NOU199619960007000DDDPDFA.pdf> (Nedlastet 01. april 2014. kl. 13.00)
- Oxford Dictionaries. *Definition of outreach in English*. Tilgjengelig fra: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/outreach> (Nedlastet 29. november 2013. kl. 14.30)
- Special Collections and University Archives, 2014. Tilgjengelig fra: <http://www.library.umass.edu/spcoll/umarmot/> (Nedlastet 28. mars 2014 kl. 13.00)
- St.meld. nr. 22 (1999-2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving. Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet*.
Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/Rpub/STM/19992000/022/PDFA/STM199920000022000DDDPDFA.pdf> (Nedlastet 20. januar 2014. kl. 11.00)
- St.meld. nr. 48 (2002-2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014*. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/Rpub/STM/20022003/048/PDFS/STM200220030048000DDDPDFS.pdf> (Nedlastet 20. januar 2014. kl. 11.00)